

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2007/07

MŰFORDÍTÁS-PÁLYÁZAT

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár a Nyelvek Európai Napja alkalmából – és ezúttal az Orosz Nyelv Éve tiszteletére is – immár másodízben hirdeti meg műfordítói pályázatát fiatal, önálló kötettel nem rendelkező műfordítók számára.

A pályázatra **Valerij Brjusov: Űcsenyik Orfeja** című (a könyvtár weblapján – www.oik.hu – olvasható és letölthető) versének magyar fordítását várja a háromtagú zsűri (*Lator László* költő, műfordító, *Dukkon Ágnes* egyetemi tanár és *Virág Bognár Ágota*, a könyvtár munkatársa).

Pályadíjak:

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III. díj: 20 000 Ft

A pályázat jeligés.

A jeligével ellátott pályaműveket 2007. augusztus 20-áig várjuk 4 példányban a könyvtár címére:
ORSZÁGOS IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR, 1462 Bp., Pf.:
469, „Műfordítás-pályázat”.

Kérjük, pályaművükhöz mellékeljék nevüket és címüket egy lezárt borítékban.

Egy pályázó több pályaművet is beküldhet.

A pályázat eredményhirdetése, értékelése és ünnepélyes díjátadója 2007. szeptember 26-án 17 órakor lesz a könyvtár olvasótermében (Budapest, V. kerület, Molnár u. 11.).
A legsikeresebb versátültetések megjelennek a Napút folyóirat Káva Téka mellékletében.

További információk: Virág Bognár Ágota,
telefon: (1) 318-3688/407, e-mail: virag.agota@oik.hu

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

16. évfolyam 7. szám

2007. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Sonnevend Péter:** Könyvtári kis katekizmus 3
Dávid Boglárka: Elektronikus dokumentumszolgáltatás az ODR-ben 8

Műhelykérdések

- Drucza Emőke:** Statisztikai vizsgálódások az Országos Széchényi Könyvtárban (1995–2004) 16
Koltay Tibor: Információs műveltség. Kommunikáció, felsőoktatási könyvtárak 23
Hegy Ádám–Keveházi Katalin: Beszámoló a MOKKA-R Tagozat 2006. évi tevékenységéről 27

Konferenciák

- Kocsis István:** 35 éves az olvasótábori mozgalom 29
Nagy Attila: Miért olvasótábor? 33

Extra Hungariam

- Milan Gonda:** Törekvések a szlovákiai könyvtárak közösségi központokká való átformálására 40

Perszonália

- Rády Ferenc (1942–2007) 44
Monok István: Rády Ferencre emlékezve 45

Könyv

- Hölgyesi Györgyi:** A Berzsenyi Dániel Könyvtár Évkönyve 4. 48

Auf Wiedersehen, Kornél!

- Poprády Géza:** Vajda Kornél köszöntése 53
Győri Erzsébet: Vajda Kornél nyugdíjba megy?! 56
Mezey László Miklós: Jeles szerkesztő volt, nagy olvasó marad 57
Vajda Kornél: Búcsú a 3K-tól 59

From the contents

- Péter Sonnevend*: Shorter catechism. An imaginary interview about libraries, librarians and users (3);
Boglárka Dávid: Electronic document supply within the National Document Supply System (ODR) (8);
Emőke Drucza: Statistical investigations in the National Széchényi Library (1995–2004) (16)

Cikkeink szerzői

Dávid Boglárka, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár osztályvezető-helyettese; *Drucza Emőke*, egyetemi hallgató; *Gonda, Milan*, a szlovákiai Árvai Regionális Könyvtár igazgatója; *Győri Erzsébet*, a Könyvtári Intézet ny. igazgatója; *Hegyi Ádám*, a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár tudományos munkatársa; *Hölgyesi Györgyi*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Keveházi Katalin*, a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Kocsis István*, a hatvani Ady Endre Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar oktatója; *Monok István*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója; *Nagy Attila*, olvasáskutató; *Poprády Géza*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főigazgatója; *Sonnevend Péter*, főiskolai tanár, a Kaposvári Egyetem Könyvtárának igazgatója; *Vajda Kornél*, ny. főszerkesztő

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k
Közreadja: a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Borítóterv: **Gerő Éva**
Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Freier László**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint
HU-ISSN 1216-6804

Sonnevend Péter

Könyvtári kis katekizmus

(Álombeli beszélgetés)

Az ember sétál, közben gondolatai elkalandoznak. Hosszú utakat tesz meg repülön, és míg felhőket, hegyeket, óceánt lát az ablakon át, gondolatai tisztulnak. Álomba merül, hangokat hall, kérdésekre válaszol. Minden a születés, a keletkezés szabad lebegését idézi. Kérdések – válaszok. A kérdező lehet akár egy precíz, igazságkereső matematikus, lehet pragmatikus üzletember, vagy fanyar–cinikus életfilozófus, sőt naiv ifjú hölgy (ki, milyen hangszílyal ejtené ki a kérdéseket). A válaszoló? Az derüljön ki álombeli szövegeiből...

Kérdés (K): Könyvtáros vagy? Régóta? Nem unalmas? Elégedett vagy?

Válasz (V): Így alakult sok (majd' száz) éve, máig tartó örömömrre. Nem unalmas, sőt, egyre izgalmasabb foglalkozásnak tartom. Gondolj bele, emberekkel lehet foglalkozni, ami már önmagában véve mindennél érdekesebb. Elégedett épp nem vagyok, mert mehetne jobban is a szekér –, de ez úgylis kiderül a további faggatás során. Két legfontosabb tényező, amiért mérhetetlenül tetszik: demokratikus intézmény, mindenki azt kapja, kaphatja, amire igénye van, nem dezinformálunk, nem kegyet gyakorolunk. A másik: hallatlanul fejlődésképes, bár, igaz, ma soha nem látott kihívás előtt áll.

K: Intézményed neve könyv-tár, nem ember-tár!

*V: Igen, s nekem tetszik a hagyományos kifejezés (valamikor könyvesháznak is mondták). Lényege szerint akár „embertár” is lehetne, hisz legjobb művoltában, mai céljait tekintve, az emberért van, nem a gyűjteményért (vagy presztízsért), mint valaha. Mindenki dolgozószobája, íróasztala, nappalija, fóruma... Régen a könyvtárőr – mily kifejező szó! –, tényleg cerberusként védte könyveit, a „minél kevesebb használó a legjobb” jelszót követve. Tetszik, mert kifejező, *Leibniznek*, minden korok egyik legnevesebb könyvtárosának öniróniája, amikor azt mondja: a könyvtáram nekem több hasznot nyújtott, mint én neki. Ez a régmúlt, ma az olvasó a fontos...*

K: Nem a könyvtáros?

V: Gonoszkodj nyugodtan... Van olyan válasz is, amely szerint a könyvtáros a legfontosabb, csak nem leibnizi értelemben. Kérdésedre még úgy is válaszol-

hatok, hogy némely könyvtárosoknál működik a regresszióknak nevezett tünet, visszaesés a felsőbbrendűség vélt állapotába. Ekkor „jaj!” a mai olvasónak is.

K: Kezdjük az elején, haladjunk pontról-pontra. Mi a mai könyvtár lényege?

V: De jó lenne egy tömör mondatban válaszolni! A könyvtár – vagy inkább könyvtárak együttes – szolgálata az emberért van, az eleven, szerteágazó igényeket támasztó olvasó–felhasználó–patronus bármilyen *információval kapcsolatos igényének* minél teljesebb, pontosabb, gyorsabb, kényelmesebb kielégítéséért. Az utóbbi jelzők nem képzelhetők el a rendelkezésre álló technika kiaknázása nélkül. Tehát olyan foglalkozás a miénk, amely funkcióit tekintve és eszköztársadalom által is az *információs vagy tudástársadalom* mai szintjén áll, annak érdekeit szolgálja.

K: Azt mondd – hangsúlyosan –, hogy információval kapcsolatos igények. Nem tág ez így?

V: Valóban, az információ fogalmáról ma akár több száz meghatározást lehetne idézni. Mégis ez a legjobb összegző fogalom, tudván tudva, hogy egyes „információval” kapcsolatos elvárások szórakozásból, mások tanulmányokból, üzleti megfontolásból, humanitárius szándékból, s ki tudja még, milyen indításból fakadnak. A könyvtári szolgáltatás olyan, ahogy az egyszerű áruházi szlogen hangzott: „minden szinten szinte minden”; pontosabban mindenütt működhet könyvtár, akár saját gyűjtemény nélkül is, mért ne?

K: Könyv-tár könyv vagy bármilyen állományegység nélkül?

V: Persze. Ha egy kutatóintézet információs szolgálata – könyvtára – képes olyan kapcsolatot kiépíteni a világhálón, amely a kutatók számára a legfontosabb adatbázisokat rendelkezésre bocsátja, akkor nem kell saját polc, raktár stb.

K: Akkor mit csinál a „könyv”-táros?

V: Egyes elemzések adatai szerint ma annyi információ kerül évente a világhálóra, amennyi akár ezerszeresen múlja felül a Kongresszusi Könyvtár – a világ legnagyobb könyvtára – (úgy 30 millió kötetes) állományát. Ebben az irdatlan információs lavinában csak olyan szakember tud eligazodni, rendet vágni, aki erre áldozza életét, hivatásának tekinti a mindenkori olvasói igényeknek való megfelelést. Ma mintha efelé mennénk: a nyomtatott információhordozók mellett egyre meghatározóbb a háló tartalmának felderítése, „befogása”, megőrzése...

K: Akkor ebben az értelemben a könyvtáros a fő mozgató?

V: Ha nem is szívesen használnám a teológiai indíttatású fogalmat, mégis sokat kifejez a mai helyzetből a jelzős szerkezet. A könyvtáros – ha tényleg az –, képes és köteles korszerű és működőképes „elegyet”, szintézist összehozni. Ennek összetevői: a felismert olvasói igények, a rendelkezésre álló eszközök – ebbe a fenntartó meggyőzése is messzemenően beletartozik –, a legcélszerűbb eljárások (ezek sorában az együttműködés sine qua non), a modern technika, bővebben infrastruktúra, a célirányosan felépített szolgáltatások „habarásával”.

K: A végén még szakácskönyvet írhat...

V: Azt hagyjuk meg a médiavilágban mozgóknak. A könyvtáros inkább kövesse, elemezze a körülötte gomolygó, alakuló világ változásait, próbálja kitapintani jövőbe mutató erővonalait.

K: Például?

V: Nem látszik még kristálytisztán, merre mutat az információs és kommunikációs technika közeljövőjének meghatározó trendje. Ma a földön 6,5 milliárd ember él. Lehet, 2050-re már 8 milliárd lesz. Ma egyharmaduk biztos nem ír, nem olvas, további egyharmaduk funkcionális analfabéta. Ez utóbbi gond a fejletlenek számító országokat is sújtja, nálunk vagy Amerikában is egynegyed–egyharmados arányról szólnak a tudósítások. Ezért nem biztos, hogy a mai értelemben vett számítógép, akármilyen hordozható formában – áráról nem is beszélve – valóban mindenkit el fog érni (mai optimista becslés szerint egymilliárd gép működik). Míg a mobiltelefon robbanásszerűen terjed a „harmadik világ”-ban is (száma meghaladja a kétmilliárdot), a kommunikáció, az egymással való közvetlen emberi üzenetváltás nyilván olyan mélyről jövő igény, hogy akár ez az eszköz jöhetne be a következő évtizedben minden mást is integráló megoldásként. Ha ez bekövetkezni látszik – ma így látszik, de jó-e ez a megállapítás? –, akkor a könyvtári információszolgáltatás alapvető érdeke mindent, ami elképzelhető, kapcsolatba hozni a mobil telefóniával.

K: Nem is hangzik rosszul: bármit kérdezhetek, megrendelhetek könyvtáramtól, s ahogy autópálya-matricát, úgy könyvet, cikket, másolatot, digitális információcsomagot stb. kaphatnék mobilüzenet alapján?

V: Alapján is, de egyenest a mobilodra is...

K: Kicsit túl rózsaszín a jövő nekem... Térjünk vissza a földre. Azt mondd, a könyvtár mindenkit kiszolgál, mindenkit vár, mindenki otthona, „íróasztala”, információs kincstára, szolgáltatója. Hogy győzitek a 10 millió embert kiszolgálni?

V: Elvben mindenkit várunk. Gyakorlatban a tízből bő egymillió látogat el hozzánk, persze sokan néhány vagy épp sok könyvtárba. Így számolunk – „statistikailag” – körülbelül egymillió személyből 1,5 millió olvasót. Ha nem térünk ki az iskolai könyvtárakra, amelyek működése a legképtelenebb változatosságot mutatja, ráadásul komolyan vehető adatok (könyvtárosok száma, pénzügyi ráfordítások éves alakulása...) ebből a körből nem állnak rendelkezésre. De vannak országok, ahol az igénybevétel a lakosság felét, akár kétharmadát is eléri.

K: Na, ezt látva én azonnal azokba az országokba bujdosnék, hogy sikeresnek érezzem magam... Mitől lehet ekkora különbség?

V: Bujdosni nem olyan jó, de elemezni mindenképp érdemes. Ha érdekel, megpróbálkozom a válasszal. Kezdjük messzebből. A világban minden olvasói arány előfordul. A pár százalékostól a 70-ig szinte minden van a skálán. Banglades nyilván nem összevethető Kanadával, de (sajnos) mi sem Hollandiával vagy Finnországgal. Kettőn áll a vásár – ha kényszerű leegyszerűsítéssel akarok válaszolni (s nem 25 percig egy témáról beszélni). Ha egy társadalom adatában a tudás meghatározó érték, boldogulás, alapja (nemzedékek óta), ha a gondolkodás a munkahelyi előmenetel feltétele, akkor az olvasás, az információhasználat, s ebből

kifolyólag a könyvtár nélkülözhetetlen elem. Ha viszont a munkát végzők fele (mint nálunk) úgy véli, hogy írás-olvasásra nincs szüksége a sikeres munkához, akkor ez ellenkező hatást indukál. Ha egy társadalom jelentős hányada fizikai jellegű munkával egészíti ki elégtelen munkajövedelmét, akkor ez sem. (Egy adat: a nem olvasók kétharmada él falun, ahol tudvalevően a hazai lakosság egyharmada él.) Ha az iskola nem ösztönöz a sokkönyvű tanulásra, a változatos információs források igénybevételére, akkor a tanuló ezt természetesnek tartja, főként, ha otthon sem kapott más indíttatást. Vagyis, ha a társadalom nem nyújt és nem igényel kulturális tőkét, s az otthon sem képes erre, akkor a könyvtárat csupán és főként azok használják, akik erre valamilyen (gyakorta átmeneti) okból – például felsőfokú tanulmányok – rákényszerülnek, vagy a család erre rászoktatja.

K: Jól leszeded a keresztvizet a nyájas (nem)olvasóról... Miért nem önkritikus a mondandód? Miért nem azt mondd, sajnós, a könyvtárak nem elég vonzóak, a könyvtárosok lusták vagy mogorvák?

V: Előreszaladsz, miközben úgy tűnhet, provokálni támad kedved. Mondtam az előbb, kettőn áll a vásár. Ludasok vagyunk mi is, nem is kevésben. Miközben vannak hihetetlenül jó könyvtárak és eszményi könyvtárosok is. Lakosságunk egészségügyi állapotával analógiát építve: a budai II. kerület lakóinak életesélyei konkrét mérések szerint a legmagasabb európai nívót idézik, de tudjuk, a lakosság nagy része majdnem afrikai esélytelenséggel küzd. Miért nem a jó példa ragadós szakmánkban is? Nyilván azért, mert ahhoz kőkemény munka, folyamatos és nem formális önképzés, a külföldi tendenciák érzékeny követése és még számos tényező szükségese...

K: Tudnál három „fő bajt” említeni?

V: Fantáziátlanság, rossz felkészültség, pocsék szervezés, emberundor könyvtárosi oldalról, mint egyik tényező. A „nagy” politika érdektelensége a társadalmi innováció „csendesebb”, nem „marketing”-elhető, nem médiavonzású területei iránt – másodsor. Harmadszor: a gazdaság, ezen belül a szolgáltatások, valamint a kultúra töredezett, formátlan, nagy kiterjedésben még nem „poszt”-, inkább premodern állapota, amire már kitértem.

K: Elég komoly diagnózis. Szóval itt is említhető a politika felelőssége?

V: Nem kívánok publicisztikai közhelyekbe, de akár axiómáknak is tekinthető tételekbe bocsátkozni, hogy mennyire hatalomorientált a politika és a benne – és általa, belőle – élők szemlélete, ahelyett, hogy a komoly szakmapolitikai kérdések megoldását keresné. Azt tapasztalni, hogy a mai művelődésirányítás is – megköc-kázatom: egyre inkább – élmény- vagy médiaközpontú, ami eladható hírnek, ami vonzza a publicitást, az a fontos. Fontosabb a filmgyártás, mint a közoktatás, fontosabbak a látványos „mega”-kiállítások, mint a milliók sorsára hatni képes könyvtári szolgáltatás.

K: És akkor a könyvtárakról! Mi itt a probléma?

V: A hatékonyság - minden értelemben. Kevés olvasót vonz, mert kevés a friss olvasnivaló: a példaértékű finnekéél három lakosra jut egy új gyarapítású kötet évente, nálunk kilenc-tízre. Pedig a kölcsönzések számának folyamatos csökke-

nésétől megdöbbsent angolok precíz elemzésekkel kimutatták: csak ott nem csökkent a korábbi kölcsönzési intenzitás, ahol kellő számú új beszerzés tartja életben az érdeklődést. Kevés az új beszerzésünk – részben – azért is, mert a kiadások szerkezetében a könyvtárakban a kívánatosnál nagyobb arányú a személyi kiadás. Nem vagyunk túlfizetve, nehogy így értsd szavaimat. Sőt. De az igaz, hogy hatékony együttműködéssel, célirányos technikai fejlesztéssel jelentősen csökkenthető lenne a létszám, s így a felszabaduló keret egy része mehetne gyarapításra. Sokan ezt fantazmagóriának tartják, - de akkor az angolok miért épp ilyen irányban keresik a könyvtári technológia megújítását?

K: De ezek a kérdések és hipotézisek nyilván érdeklik a könyvtárpolitikát is?

V: Igen is, meg nem is. Szaladnak a „mókuserékben”, közben megállás nélkül eredményekről szól tudósításuk. Eredményt én akkor könyvelnék el, ha kítűznék a célt, hogy a következő öt-tíz évben tíz százalékkal növeljük az olvasói arányt, s ezt sikerül is elérnünk. Szingapúr kítűzött ilyen célt, és túlteljesítette. Beszámolóink reális eredményekről szóljanak, ne csip-csup ügyek feltupírozásából próbáljunk profitálni.

K: Kedves „népszerű” szakértőm, hogy is vagy akkor az életérzéssel? Elégedettséggel?

V: Nem szeretnék puffogni. De nem gondolom, hogy elmúltak a Kölcsey-, Vörösmarty-, Széchenyi-művekben megfogalmazott „felhívások”: „hass, alkoss...”, de előbb főként tájékozódj, gondolkodj, s ne azt nézd, ki miként minősíti tetteidet. Ha lehet, alkoss nagyobbat, de ha nem kedvező a széljárás, tedd, amit lehetőségeid mértékében megvalósíthatsz. Európai szeretnék lenni itthon, ilyen egyszerű vágyaim vannak.

K: Tanítványok?

V: Nem utolsósorban. Ha húszból kettő értelmes fiatal valamire ráérez, például arra, hogy ez a szakma (elvben) hihetetlenül kreatív embereket igényel, és esetleg nekik be is jön... – nos, erre gondolva, ilyen jövőről álmodozva máris vidám vagyok. S ez nem kevés.

Elektronikus dokumentumszolgáltatás az ODR-ben

A könyvtárközi dokumentumszolgáltatás legfontosabb tényezői a pontosság és a gyorsaság. Az eredeti dokumentumok küldése esetében, sajnos, nincs befolyásunk a kézbesítés menetére, a másolatok küldésének leggyorsabb formája, azaz az elektronikus dokumentumküldés azonban azonnali, veszteségmentes továbbítást tesz lehetővé.

Könyvtárközi kölcsönzés – dokumentumszolgáltatás

A könyvtárközi kölcsönzés kifejezést a hazai terminológiában is kezdi felváltani a dokumentumszolgáltatásé, jelezve az eredetiben történő kölcsönzés mellett – és ebben sajnos szerepe van a visszaküldési postaköltség-támogatás megszűnésének is – a kisebb terjedelmű művek elektronikus úton történő továbbításának térnyerését. A tendenciát jól illusztrálják az ODR-statisztikák, valamint a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtára (DEENK BTEK) könyvtárközi kölcsönzésének utóbbi néhány évi szolgáltatói statisztikai adatai is.

Teljesítések	Eredetiben	Másolatban	Elektronikusan	Összesen
2005	14 360	1718	30	16 108
2006	11 469	1293	67	12 829
2007. I–VI. 15.	2 995	412	47	3 454

A DEENK BTEK dokumentumszolgáltatási statisztikai adatai 2005–2007

Ariel – a tudományos világ első számú dokumentumtovábbító rendszere

Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) támogatási keretéből a postaköltség és a dokumentumvásárlás mellett 2001 és 2004 között a tagkönyvtáraknak lehetőségük nyílt pályázni az Ariel dokumentumtovábbító szoftver meg-

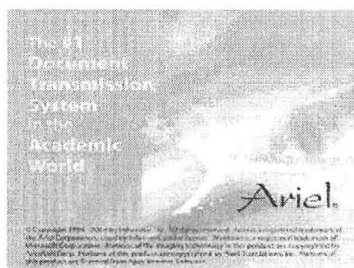
vásárlására. Mellettkül néhány, a rendszerben a legtöbb kérést indító, elsősorban kérő könyvtár is részesült a támogatásban.

Az Ariel az elektronikus dokumentumtovábbításban a világon a legelterjedtebb és legismertebb program, 1991-es létrehozása óta több mint tízezer intézmény, könyvtár, vállalat, ügynökség és kutatóintézet használja. Honlapja a <http://www4.infotrieve.com/ariel/> címen érhető el.

QIN | 128 | 1998 | infotrieve.com | ariel@infotrieve.com

Ariel® — The #1 Document Transmission System in the Academic World

- [New! Order Ariel 4.1.1](#)
- [Ariel 4 FAQ](#)
- [Ariel 4 Step by Step Installation Guide](#)
- [Ariel 4.0 Purchasers Upgrade to 4.1.1 for FREE](#)
- [Try Ariel 4 For FREE](#)
- [Renew Your Ariel 4 Subscription or Convert Your Free Trial](#)
- [New Features in Ariel 4](#)
- [Ariel 3.x users upgrade to Ariel 3.4 for FREE](#)
- [Ariel Information Center](#)
- [Ariel's Advantages](#)
- [Ariel Distributors](#)
- [Pricing](#)
- [Patron Delivery](#)
- [Equipment Needed](#)
- [Important Information on the Ariel Store and Forward Server](#)

Ariel User Help

Ariel® for Windows™ from Infotrieve. It's all you need to turn your PC, printer, and scanner into a state-of-the-art document transmission station on the Internet.

1. ábra Az Ariel honlapja

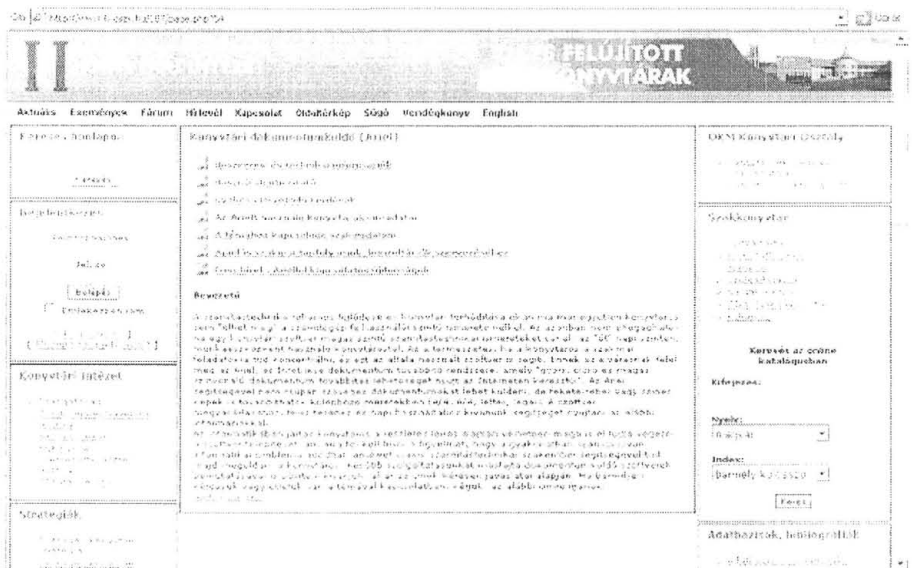
Az Ariel segítségével cikkek, tanulmányok, ábrák, képek továbbíthatók FTP-vel megadott IP-című számítógépre, illetve e-mailen keresztül, állítható felbontásban, színesben, szürkeskálásban és fekete-fehérben, többféle méretben, praktikus tömörítésben, a faxnál gyorsabban, megbízhatóbban, olcsóbban és jobb minőségben. A program megvásárolt verziójától függően képes a dokumentumok egyidejű fogadására és küldésére, minőségromlás nélküli továbbítására beépített címtárát használva akár közvetlenül a kérő e-mail címére vagy webszerverre.

A Könyvtári Intézet (KI) Ariel információs oldalain (<http://www.ki.oszk.hu/107/page.php754>) részletes információt találunk a programról magyar nyelven: megszerezhetjük itt többek között a beszerzési, technikai tudnivalókat, a felhasználói kézikönyvet, valamint a téma szakirodalmát is itt olvashatjuk. (lásd: 2. ábra.)

Problémák, kérdések

A honlapon található lista szerint Magyarországon több mint félszáz könyvtár rendelkezik Ariellel. A nagy szám kritikus tömeget sugall, azaz joggal feltételezhetnénk, hogy az ariel-es könyvtárak hatékony dokumentumszolgáltatási hálózatot alkotnak egységes ügyintézővel, szolgáltatási feltételekkel és dokumentumformá-

tummal. A valóság azonban az, hogy a tulajdonos könyvtárak között kevés az olyan, amely napi rendszerességgel, rendeltetésszerűen használja a programot. Ennek okai többek között a program lehetőségeiről, felhasználhatóságáról való ismerethiány, az FTP alapú továbbítás nehézsége (például tűzfalbeállítás, valamint hogy állandóan bekapcsolt, önálló munkaállomást igényel), technikai problémák, korlátozott szkennerkompatibilitás, valamint az egyéb rendelkezésre álló megoldások könnyű elérhetősége. A könyvtárak számítástechnikai háttere és a könyvtárosok informatikai ismeretei igen eltérőek, a program használatának kezdeti lépéseikhez és a megfelelő beállítások elvégzéséhez informatikus segítsége mindenképpen szükséges. Számos könyvtárban kidolgoztak olyan dokumentumtovábbítási megoldásokat, amelyek a helyi igényekhez és lehetőségekhez alkalmazkodnak; ezekben a könyvtárakban akár az Ariel teljes mellőzésével jól működő szolgáltatást alakítottak ki. A fentiek eredményeképpen a hazai könyvtárakban nem beszélhetünk egységes elektronikus dokumentumtovábbítási gyakorlatról.

2. ábra. A Könyvtári Intézet Ariel információs oldala

A technikai kérdések mellett az elektronikus dokumentumszolgáltatás széles körű elterjedésében a legproblémásabb pont a szerzői jogi törvény előírásainak alkalmazása. Hiába teszi ugyanis lehetővé az Ariel az elektronikus úton megkapott cikkek kérés olvasóhoz való közvetlen továbbítását, a jelenlegi hazai szerzői jogi szabályozás ezt tiltja. Egyfajta megoldást jelentene a megfelelő, zárt, dedikált könyvtári hálózat, amelyen a kapott dokumentumot a kérő olvasó megtekinthetné, ilyen azonban eddig még nem épült ki. Az olvasók igényeinek – tapasztalataink szerint – valójában leginkább az felelne meg, ha az e-mailen megkapott, vagy internetről letöltött dokumentumot otthon kinyomtathatnák és úgy olvashatnák.

Konzultációk, továbbképzési tematika

Sok olyan probléma van tehát, amelynek tisztázása elengedhetetlen ahhoz, hogy a szolgáltatás zökkenőmentesen és egységesen működjön országszerte. Ezt segítette a 2002. június 27-én a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Központi Könyvtárában megrendezett munkamegbeszélés, amely az akkori Ariel-felhasználók tapasztalatcseréjére kitűnő alkalmat adott. Eredményképpé jött létre a hazai Ariel-levelezőlista, amely azóta, sajnos, megszűnt. A programmal kapcsolatos problémák a könyvtárközi kölcsönzési levelezőlistán kerülnek terítékre. Az elektronikus dokumentumszolgáltatás volt a témája a tatabányai könyvtárközi kölcsönzési tanácskozásnak 2002-ben és 2006-ban is.

Az ODR-támogatásból megvásárolt Ariel-szoftver használatának oktatása szervezett formában azonban többszöri próbálkozás ellenére sem valósult meg, így a célzott továbbképzésre vonatkozó igény már régóta mutatkozott. A Könyvtári Intézet a minisztérium kérésére még 2005 áprilisában kidolgozta az *Ajánlás a könyvtári elektronikus dokumentum küldés és fogadás témakörében, regionális, illetve megyei szakmai tanfolyamok, konzultációk számára* című dokumentumot. A javasolt tanfolyami tematika célja az elektronikus dokumentumküldés és fogadás népszerűsítése, a könyvtári dokumentumküldő és -fogadó szoftver telepítésének és használatának bemutatása, a használat során jelentkező problémák megoldásának segítése.

Továbbképzés Debrecenben

A Könyvtári Intézet és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatásával szervezett továbbképzést *A dokumentumszolgáltatás hagyományos és korszerű módszerei* címmel 2007. április 23–24-én a Debreceni Egyetem aulájában. Az ajánlásra építve alakult ki a felkért előadókkal, a Könyvtári Intézet munkatársaival, valamint az Arielt Magyarországon forgalmazó Ovidius cég képviselőjével egyeztetve a kétnapos továbbképzés programja; a házigazda szerepét a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár vállalta. A nyolcvan résztvevő a hagyományos és elektronikus úton továbbított meghívókra hamar összegyűlt, az ország kisebb-nagyobb könyvtárain kívül a határon túli könyvtárosok is képviseltették magukat Marosvásárhelyről, illetve Kolozsvárról. A továbbképzés előadásai megtalálhatók a Debreceni Egyetem Elektronikus Adattárában, a DEÁ-ban (<http://dspace.lib.unideb.hu>) az Egyetemi Könyvtár Előadások menüpontjában.

Az első előadást Hölgyesi Györgyi, a KI Gyűjteményszervezési Osztályának vezetője tartotta *A könyvtárközi kölcsönzéstől a dokumentumszolgáltatásig. Változások – trendek* címmel. Ismertette a könyvtárközi dokumentumszolgáltatás történetét és jogi szabályozását, a kérő és a szolgáltató könyvtárak feladatait, az ODR-támogatások alakulását, a szolgáltatás terén zajló változásokat és trendeket.

Az elektronikus dokumentumszolgáltatás fejlődését tovább fokozhatják az előadó által megjelölt következő feladatok: az e-dokumentumküldés jogszabályi hátterének felülvizsgálata, közös könyvtári képviselet a jogkezelőknél, az elektronikus dokumentumküldés racionalizálása érdekében a dokumentumok központi

nyilvántartását ki lehetne egészíteni a saját célra digitalizált, és elektronikusan továbbítható dokumentumok számbavételével és nyilvántartásával is, az e-dokumentum-szolgáltatás kiterjesztése: a digitalizált dokumentumokhoz dedikált hálózatokon keresztül történő hozzáférés megoldása.

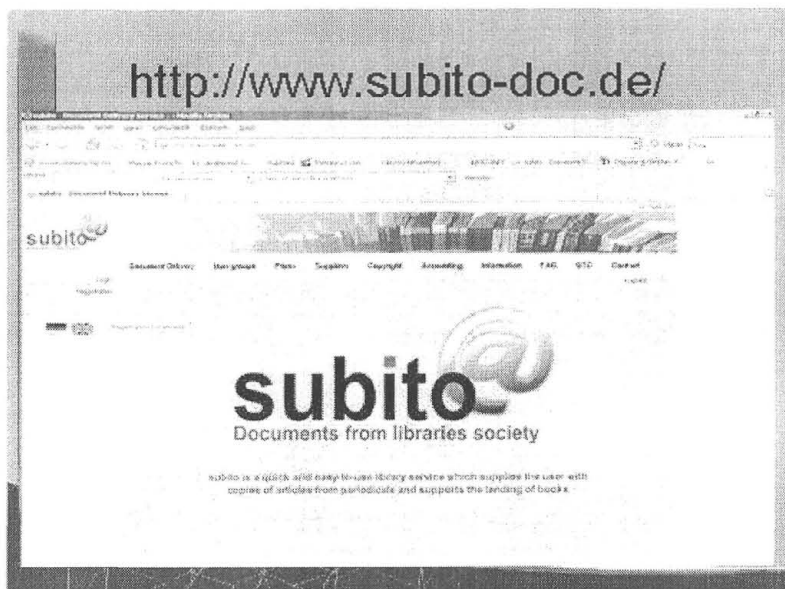
A második előadást Tóth Andrea, a KI Gyűjteményszervezési Osztályának szakreferense tartotta a hazai dokumentumellátás gyakorlatáról. Praktikus tanácsokat adott a könyvtárközi kérések küldéséről, a használat feltételeiről, valamint meghatározta az ODR teljes dokumentumállományához való hozzáférés formáit (eredetiben, elektronikusan vagy fénymásolatban). Ezek közül kiemelte az elektronikus másolatok szolgáltatását és felhasználhatóságát: előnyeikről, feltételeikről a szolgáltatói és fogadói oldalon, valamint a szerzői jogi vonatkozásokról beszélt. Az utóbbiakról legfontosabb megállapításai a következők voltak: a szabad felhasználás esete (szerzői engedély nélkül, ingyenesen) jogi lehetőséget biztosít arra, hogy a könyvtár készíthessen digitális másolatot a saját állományában lévő dokumentumról archiválási céllal, nyilvános könyvtári ellátásra, tudományos célra. Tudományos kutatási vagy egyéni tanulási céllal a felhasználók ezekhez a digitális másolatokhoz biztonságos műszaki megoldáson alapuló, célra rendelt hálózaton keresztül hozzájuthatnak más könyvtárakban is, tehát könyvtárköziben ez a digitális másolat elküldhető, a kérő könyvtár azonban nem továbbíthatja ezt a dokumentumot a felhasználó e-mail címére, mert így nem biztosítható a legális felhasználás. A felhasználók ezeket a digitális másolatokat a kérő könyvtárban kizárólag helyben, képernyőn megjelenítve olvashatják, kijegyzetelhetik, de nem módosíthatják, nem küldhetik tovább, nem többszörözhetik (semmilyen hordozón nem rögzíthetik), nem nyomtathatják ki. A szabad felhasználás esete nem szolgálhatja jövedelemszerzés célját, a felhasználó ezt ingyenesen veheti igénybe. A dokumentumot csupán akkor lehet más módon felhasználni – tehát nemcsak helyben képernyőn olvasni, hanem pl. kinyomtatni –, ha arra a felhasználó engedélyt kér a szerzőtől vagy a jogutódtól, azt a könyvtárban bemutatja, és megfizeti a szerzői jogdíjat, valamint a könyvtár nyomtatással kapcsolatos költségeit.

Az ezt követő előadásban Bartók Györgyi, a KI Gyűjteményszervezési Osztályának szakreferense az ODR leőhely-adatbázisának felépítését, működését és funkcióit ismertette. Mi található az ODR leőhely-adatbázisban, hogyan válhat egy könyvtár használójává, szolgáltatójává az ODR leőhely-adatbázisnak, mire használható az ODR-adatbázis, hogyan lehet használóként dokumentumot kölcsönözni az ODR-adatbázison keresztül, a szolgáltató könyvtár miképpen tudja saját állományának rekordjait elküldeni az ODR leőhely-adatbázis számára, milyen dokumentumok adatait nem tudja fogadni az ODR leőhely adatbázis, az adatbejelentés „csapdái”, azaz minden, amit egy ODR-felhasználónak tudnia kell.

A program következő részében Dávid Boglárka, a DEENK BTEK osztályvezető helyettese ismertette a hatékony kérésirányítás eszközeit. Beszélt a kérésirányítás rendjéről, a leőhely-információk forrásairól bel- és külföldi könyvek, valamint időszaki kiadványok esetében, ODR-tippekről és problémákról, az adatpontosításhoz felhasználható internetforrásokról.

Majd a Subito, a német nyelvterület dokumentumszolgáltató rendszerének bemutatása következett Kulcsár Kornéliától, a DEENK Kenézy Élettudományi Könyvtár könyvtárosától. A résztvevők megismerhették a rendszerben található dokumentumok körét, a regisztráció módját és feltételeit, a felhasználói csoport-

tokat, szolgáltatásmódokat, adminisztrációs lehetőségeket, valamint lépésről lépésre a könyv- és cikk-kérés folyamatát.

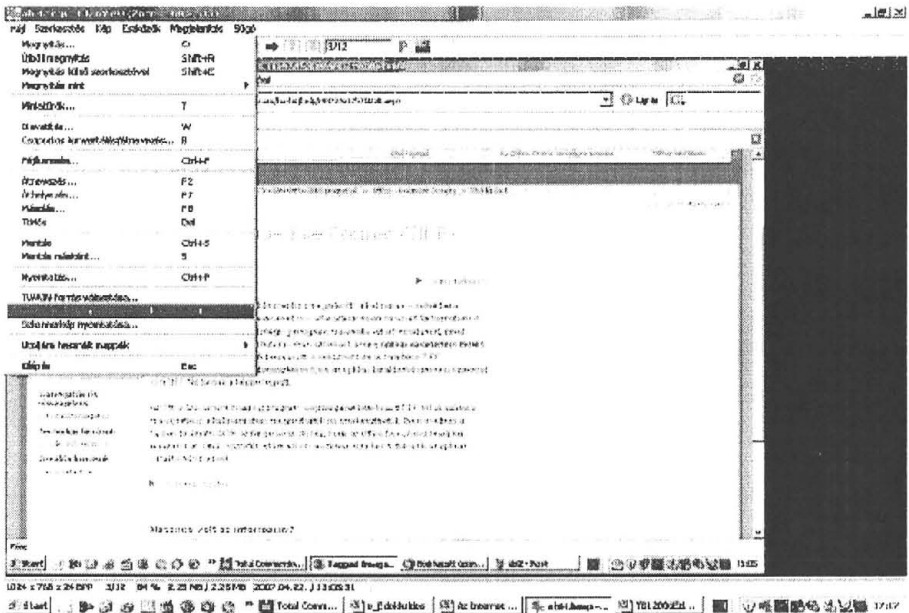
3. ábra. A Subito honlapja

Korpás István, a DEENK BTEK informatikusa az elektronikus dokumentum-szolgáltatás alternatív lehetőségeit ismertette. Bemutatta az elektronikus dokumentumok előnyeit, típusait, PDF előállítására alkalmas programokat, az Ariel verzióit, a program előnyeit és hátrányait, a vele kapcsolatos tapasztalatokat és problémákat, valamint a szoftver alternatíváit. Ezek közül egyik a 4. ábrán látható IrfanView ingyenes program, amely magyar nyelvű, csoportos szkennelésre alkalmas; mellette hallhattunk a MS Office Document Imagingről és a szkennerek saját programjairól is, amelyek szintén alkalmasak többoldalas kép-, illetve PDF fájlok előállítására.

Az elkészült fájlokat az e-mailen történő továbbításon kívül a DEENK-ben kiépített Posta elnevezésű tárolóra is feltölthetik, ahonnan azok az elérési utat a kérőnek megadva letölthetők. A tároló és az azt felhasználó szolgáltatás fejlesztésében iránymutató lehet a Subito által is alkalmazott Digital Rights Management System, amely képes a dokumentumok megtekintésének és letöltésének számát ellenőrizni és korlátozni.

Az első nap végén az érdeklődők könyvtárlátogatáson vettek részt a DEENK új, Kenézy Élettudományi Könyvtárban és a felújított Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtárban.

A második nap programját az Arielt forgalmazó Ovidius képviseletében Geges József biztosította. Saját két előadásán kívül a program legújabb verziójának gyakorlati bemutatóját is megtekinthették a résztvevők Váczi Róbert, a Semmelweis Egyetem Könyvtára informatikusának értő tolmácsolásában.

4. ábra. Csoportos szkennelés IrfanView-val

Az *elektronikus könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumtovábbítás* „fixa idea” vagy ez a *jövő* címmel tartotta Geges József első, vitaindító előadását, éspedig a jövő elektronikus szolgáltatásának jellegéről, a jelenlegi megoldásokról és szabványokról, fejlesztési irányokról és technikai megoldásokról. Az általa felvetett kérdések érintették a szolgáltatás kardinális és aktuális problémáit: ki rendeli és ki kapja meg a megrendelt anyagot, kiváltja-e az elektronikus dokumentumszolgáltatás a hagyományos kölcsönzési forma összes funkcióját, milyen szempontok alapján döntünk el, hogy előbbi vagy utóbbit válasszuk? Ismertette az elektronikus kölcsönzési formára történő áttérés feltételeit (megfelelő termékek, körültekintő szakmapolitikai állásfoglalások, egységesített szabványok, megfelelő infrastruktúra [technikai és humán erőforrásokkal], a könyvtáros társadalom befogadókészsége), valamint az átalakulás akadályait, kihívásait, előnyeit, és a jövőben várható változásokat.

A második előadásából megismerhették a résztvevők az Infotrieve szolgáltatásait és stratégiáját, ezen belül is az Ariellel együttműködő ArticleFinder és a Table of Contents Alerts gyakorlati alkalmazását, amerikai példával illusztrálva. Az előadó áttekintette az Ariel szerepét az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás hazai és nemzetközi rendszerében. Jelezte, hogy az elektronikus dokumentumtovábbítás hatékony kezdeményezéséhez és működéséhez szükség van szemléletváltásra, amely magas szakmapolitikai döntést igényel, az infrastruktúra fejlesztésére, aminek anyagi kihatása is van, „kritikus tömegre”, a befogadáshoz képzésre és gyakorlásra, valamint a nemzetközi együttműködés feltételeihez való alkalmazkodásra. Ismertette az Ariel felhasználási területeit, előnyeit, a várható változási területeket és trendeket.

Váczai Róbert első prezentációjában az Ariel legújabb, 4.1.1. verziójának telepítését mutatta be lépésről lépésre, kiemelve a különös figyelmet igénylő mozzanatokot. Részletesen ismertette a program működését, élő gyakorlati bemutatóval színesítve az előadást. A 4.1.1. verziója, mely az „Ariel-közösség” kitarthatóságát köszönhetően kompatibilis a korábbi, 3.4. verzióval, ugyanakkor megújult koncepcióra épül, új adatbázis áll mögötte, folyamatosan frissítik a visszajelzések alapján.

Biztos, hogy a résztvevők eredményesnek minősítik a továbbképzést, és azok, akik eddig nem vettek részt az elektronikus dokumentumszolgáltatásban, vagy ódzkodtak a napi gyakorlatba történő bevezetésétől, megismerve a lehetőségeket, eredményes szolgáltató és fogadó könyvtárakká válnak. A továbbképzés anyaga segítségként szolgálhat további stúdiumokhoz, valamint a szolgáltatás népszerűsítéséhez és elterjesztéséhez az olvasók pontosabb és gyorsabb kiszolgálása érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fátrai Erzsébet: Ismét találkoztunk... 2. ODR konferencia Tatabányán, a József Attila Megyei Könyvtárban. = Könyvtári Levelező/lap 2002. 12. sz. 17–18. p. <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kll/ful10212/14-25.pdf>
- Katona Júlia: Az ARIEL dokumentumtovábbító szoftver. Tapasztalatsere és munkamegbeszélés a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Egyetemi Központi Könyvtárában = Könyvtári Levelező/lap. 2002. 10. sz. 3–4. p. <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kll/ful10311/03-06.pdf>
- Kürti Lászlóné: Könyvtárközi kölcsönzés – elektronikus dokumentumküldés. (Elhangzott a Könyvtárközi Kölcsönzés Konzultatív Tanácskozásán 2000. okt. 10-én). = Könyv. Könyvtár. Könyvtáros. 2000. 11. sz. 47–52 p. <http://www.ki.oszk.hu/3k/valcikkek/valcikkek0011/kurti.html>
- Schnell, Eric H.: Ariel kiszabadítása: a Prospero elektronikus dokumentumszolgáltatási projekt. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 2001. 8. sz. 336–337 p. http://mt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=978&issue_id=34
- Vasas Lívია: Az Ariel a könyvtárközi másolatszolgáltatásban. = Könyvtári Levelező/lap. 2003. 11. sz. 3–4. p. <http://www.vein.hu/library/iksz/serv/kll/ful10311/03-06.pdf>

Statisztikai vizsgálódások az Országos Széchényi Könyvtárban (1995–2004)

Olyan világban élünk, ahol mindennapi ismereteinket már nem elsősorban a papírra nyomtatott, könyvtárakban őrzött könyvekből, hanem elektronikus adathordozók tömkelegéből szerezzük. Így az írott szöveg sokszor már nem autentikus formájában, hanem képpé és hanggá alakított audiovizuális rendszerben jut el hozzánk. Ezekkel a változásokkal szembenézve, felmerül a kérdés, hogy az elkövetkezőkben hogyan és milyen módon maradhat fenn vagy alakulhat át a Gutenberg-galaxist képviselő könyvtár. Ezért tíz év folyamatait vizsgálva, arra keressük a választ, milyen változásokon ment keresztül hazánk legnagyobb könyvtára.

Könyvtárosok

A könyvtári munkakörben dolgozók képzettségük szerinti megoszlása igen érdekes képet mutat a 2000-es és a 2004-es évek tekintetében. A könyvtári munkakörben dolgozók alap- vagy középfokú végzettséggel rendelkezők száma 2000-ben 90, míg 2004-ben 111 fő volt; a középfokú könyvtáros szakképesítéssel rendelkezők száma 31 főről 27-re csökkent. Azoknak a könyvtárosoknak, akiknek volt valamilyen felsőfokú végzettségük, valamint középfokú könyvtáros szakképesítésük, számuk 6-ról 16 főre növekedett, továbbá 19-ről 83 főre nőtt az egyéb felsőfokú végzettségűek száma. 271-ről 222-re csökkent a felsőfokú könyvtáros szakképesítéssel rendelkező könyvtári munkakörben dolgozók száma.

E változás egyik oka kereshető abban, hogy a nem szakirányú alap-, illetve középfokú végzettségűek és a középfokú szakirányú ismeretekkel rendelkezők között a szakmabeli különbségek nem túl nagyok, és betanítással megoldhatók, így gazdasági szempontból költségesöklentő tényezőként lehet számon tartani. Az egyetemet vagy főiskolát végzettek körén belül a középfokú könyvtáros szakképesítésűek arányának növekedése történhet az okból, hogy a nem szakképzett diplomások olyan munkákat is elvégeznek, amiket a szakképzettek nem, és munkabér tekintetében ez a különbség nem tekinthető jelentékenynek. A jövőt tekintve olyan informatikus szakemberekre lenne igény a könyvtárakban, akik a könyvtári ismereteket ötvözni tudják a számítógépes tudással. A nyelvtudás hiánya szintén probléma. Előfordul az is, hogy továbbképeznek valakit, aki azután elhagyja a könyvtárosi pályát.

Tóth Ferenc Tibor, az OSZK tájékoztatási osztályvezetője elmondta, hogy a nyugati országokban a bérköltségek 30%-ot, míg a dologi költségek 70%-ot képviselnek. Magyarországon napjainkban a bérköltségek 87%-ot, míg a dologi költségek 13%-ot tesznek ki. A jövőbeli célt tekintve a bérköltség 70%-os, a dologi költség 30%-os arányú átrendeződése lenne kívánatos.

A könyvtári munkakörben dolgozó felsőfokú könyvtáros szakképesítéssel rendelkezők létszáma csökkent 2001-ről 2004-re, bár 2000-ben (0,4%-kal) és 2003-ban (3%-kal) némi növekedés figyelhető meg az előző évhez képest. Az egyéb felsőfokú végzettségű könyvtárosok száma 2000-ről 2001-re (10,5%-kal), illetve 2001-ről 2002-re (543%-kal) nőtt, valamint 2002-ről 2003-ra (18,5%-kal), illetve 2003-ról 2004-re (24,5%-kal) csökkent. Míg a szakirányú felsőfokú könyvtárosi végzettséggel rendelkezők létszáma erőteljesen csökkent 2002-ben (13%-kal), addig a nem szakirányú diplomával rendelkezők létszáma ugyanebben az évben, nagymértékben növekedett (543%-kal) az előző évhez képest. 2000-től 2003-ig nőtt, illetve 2003-ról 2004-re 20%-kal csökkent azoknak a könyvtárosoknak a létszáma, akik középfokú könyvtáros szakképesítésük mellett rendelkeznek valamilyen felsőfokú diplomával. Az előző évhez képest 2000 (40,4%-kal) és 2001 (19,4%-kal) a csökkenés éve volt, míg 2002 (4%-kal) és 2004 (3,8%-kal) a növekedés a középfokú könyvtáros szakképesítéssel rendelkezők számának alakulását tekintve. A könyvtári dolgozók közül az alap- vagy egyéb középfokú végzettségűek létszáma 2000-ben (36,17%-kal) csökkent, 2002-ben (71,11%-kal) növekedett, majd 2003-ban (8,4%-kal) és 2004-ben (21,3%-kal) a csökkenő irányultság figyelhető meg az előző évhez képest.

2000 és 2004 között a könyvtári munkakörben dolgozók létszámának változását befolyásoló tényezők okai elsősorban pénzügyi, másodsorban a technikai, műszaki innovációs folyamatok elkerülhetetlenségében keresendők. A könyvtár 2000-ben DOBIS/LIBIS rendszerről áttért az AMICUS rendszerre, ami azzal járt együtt, hogy az új adatbázis használatához szükséges ismeretek megszerzéséhez belső képzést kellett indítani, amelyet a NKÖM és az NKA által nyújtott képzési, eszközbeszerzési támogatás segített. Az új technika bevezetése, a munka színvonalának emelése, a szemléletváltás lehetett az oka a munkatársak elvándorlásának, valamint a magas követelményrendszer nem járt ezzel arányos bérszínvonal növekedéssel. További gondokat okozott a munkatársak túlképzettsége, hiszen a diákok diplomájuk megszerzésével magasabb fizetési kategóriába kerülnek, ami a könyvtár pénzügyi helyzetét jelentősen rontja, valamint elégedetlenséget szül, hiszen képzettségüknek megfelelő munkát szeretnének végezni. A 2001-es évben szerkezetátalakításra, illetve az új szervezeti és működési szabályzat elfogadására került sor, ez a személyzeti összetétel változásával járt együtt. A 2002-es évben bekövetkezett könyvtári munkakörben dolgozók létszáma növekedésének egyik oka a 2001-es közalkalmazottak jogállásáról szóló, illetve a 2002-es szakképzési hozzájárulásról, képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról, és a felnőttképzésről szóló törvény hatása, illetve ebben az évben kezdődött meg a könyvtárosok továbbképzése. Másik oka abban kereshető, hogy a könyvtár 200 éves fennállásának alkalmából rendezvény-, és kiállítás-sorozatokra (Budapesten, Modenában) került sor, így több munkatársra volt szükség. A Multimédia Olvasóterem nyitva tartásának meghosszabbítása létszámnövekedést eredményezett, ezt polgári szolgáltatókkal és részmunkaidős dolgozókkal oldották meg. Az internet bevezetése a könyvtárosok továbbképzését vonta maga után, így a munkatársak részére belső tanfolyamok szervezésére is sor került.

Tóth Ferenc Tibor beszámolt arról, hogy a könyvtári dolgozók végzettségét tekintve egyik kategóriából sincs hiány, sőt olyan feladatokat is diplomások végeznek el, amelyhez elegendő a középfokú végzettség.

A visegrádi országok nemzeti könyvtárait vizsgálva 2000-ben a könyvtárosi képesítéssel rendelkező könyvtárosok létszáma Lengyelországban 516 fő. Szlovákiában 139 fő, míg Magyarországon 308 fő volt. 2001-re Lengyelországban 1 fővel, Szlovákiában 10 fővel gyarapodott, míg Magyarországon 7 fővel csökkent a szakképzett könyvtárosok száma.

Olvasók

A regisztrált használók (beíratkozott olvasók) száma 1995-ben 32 349 fő volt. Ebből 22 764 (70%) fő olvasójegyet, és 9 585 (30%) fő napijegyet váltott. 1998-ban a beíratkozott olvasók teljes létszáma 26 927 fő, amelyből 15 724 (58%) fő napijeggyel, 11 203 (42%) fő pedig olvasójeggyel látogatta a könyvtárat. 1995-ről 1998-ra az olvasójeggyel rendelkezők aránya 70%-ról 42%-ra csökkent, míg a napijegyeseké 30%-ról 58%-ra nőtt. Az összetétel ilyen irányú változásának egyik oka lehet az, hogy az interneten keresztül történő információ megszerzése mellett elegendő csak egy-egy napra váltani jegyet, illetve használni a könyvtári olvasótermet.

A beíratkozott könyvtárhasználók számát nagymértékben befolyásolja az internet elterjedése, illetve a Magyar Elektronikus Könyvtár által nyújtott szolgáltatások, lehetőségek. Manapság egyre több háztartásban található számítógép és internet, ami jelentősen megkönnyíti a keresett információ megszerzését. Egy-egy ismeretért nem kell azonnal a könyvtárba szaladni, elég, ha kérdésünket begépeljük valamelyik internetes keresőbe.

A csökkenésben szintén meghatározó szerepet tölt be a napi-, illetve olvasójegyek díjának emelkedése, valamint a különböző kedvezmények nagyobb rétegződése. Az egyetemi, főiskolai hallgatók sokszor nem tudják megvásárolni tanulmányaikhoz szükséges, kötelezően megjelölt tananyagokat, könyveket, így inkább a könyvtár segítségével bővítik ismereteiket.

A regisztrált használók száma 1995-től 2003-ig folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, majd 2004-ben 24,5%-kos (7911 fő) növekedés figyelhető meg az 1995-ös évhez viszonyítva. A beíratkozott olvasók száma 2004-ben a legmagasabb (40 260 fő), és 2001-ben a legalacsonyabb (23 015 fő), ha az 1995-ös évet választjuk bázisul. 2003-ról 2004-re 74%-kal, azaz 17 111 fővel növekedett az olvasók száma.

A regisztrált használók száma 1995 és 1998 között évente átlagosan 1807 fővel, illetve 6%-kal, valamint 1999 és 2001 között 2537 fővel, azaz 9,5%-kal csökkent. A 2003-as olvasói létszám erőteljes növekedése a könyvtári szolgáltatások, a megfelelő technikai felszereltség további fejlesztését generálja, illetve a könyvtárosok megfelelő továbbképzését mozdítja elő.

A beíratkozott olvasók 1995-től csökkentő, illetve 2003-tól történő dinamikus létszámnövekedésének okai kereshetők a megelőző években hozott intézkedésekben. Az 1993-ban életbe lépő felsőoktatási törvény a központi felvételi eltörlésével, valamint a hallgatók anyagi támogatásával (ösztöndíj, szociális támogatás) növelte az egyetemi, illetve főiskolai hallgatók létszámát. Az 1996-ban megszületett rendelet kimondja, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók 1998-tól kötelesek könyvtári költségátérítést fizetni. 1998-ban a könyvtár nagyobb pénzühiánnyal küszködött.

mint az előző években, ezért a bevezetett könyvtárhasználati díjből, az olvasótermek kézikönyvtárát gyarapították. Az 1999-es évben foganatosított főigazgatói döntés okozhatta a 2000-es olvasói létszám csökkenését, amely korlátozza a könyvtárba behozható könyvek számát. 2000-ben a minisztérium segítségével 11 millió forint támogatást kapott a könyvtár a beléptető rendszer megvalósításához. Majd a következő évben a kijelző tábla cseréje, továbbá a teremfelújítás és korszerűsítés növelte a könyvtári szolgáltatások színvonalát. Megemlíthető a 2001-ben létrejött jogszabály, amely lehetővé teszi a határon túl élő magyarok könyvtári alapszolgáltatásban való részesedését, ez megegyezik a magyar állampolgárokéval (pl. 50%-os diákkedvezmény), valamint a diákhitel bevezetését. 2002-ben megkezdődött a Lib-Infó új honlapjának szerkesztése, valamint technikai fejlesztésekre belső pályázat útján, illetve a minisztériumi támogatásként nyert jelentős összeget. Az OSZK tájékoztatói osztályának vezetője elmondta, hogy saját bevételi forrásuk növelése érdekében 2003-ban és 2004-ben sor került a beíratkozási díj, valamint az egyéb szolgáltatásokra kiterjedő díjak növelésére. Véleményem szerint a beíratkozott olvasók létszámát erőteljesen befolyásolja a felsőoktatási intézményekben tanulók létszámának ingadozása, illetve változása. Az iskolai tanulmányokhoz szükséges könyvek árainak szigorú megemelkedése is nagymértékben befolyásolja a beíratkozott olvasók számának emelkedését.

Tóth Ferenc Tibor beszámolójából tudjuk, hogy a 2004-es olvasói tábor létszámnövekedésének egyik oka az, hogy az egyetemi könyvtárak szintén anyagi nehézségekkel küzdenek, illetve a gyarapítási keretük kicsi, így nem tudják megvásárolni a szükséges könyveket, jegyzeteket. A beíratkozott olvasók létszáma lendületen növekedésének másik oka a tömeges doktori képzések beindítása. Az OSZK tájékoztatói osztályának vezetője azt is elmondta, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „nyitottsága” miatt az olvasók egy része átvándorolt a nemzeti könyvtárba, mivel itt nyugodtabb környezetben tud kutatni, olvasni.

A visegrádi országok nemzeti könyvtárait vizsgálva a 2000-es évben a könyvtárat látogatók száma Lengyelországban 281 603 fő, Csehországban 792 082 fő, Szlovákiában 36 693 fő, míg Magyarországon 223 039 fő volt. 2001-re Lengyelországban 81 188 fővel, Csehországban 6538 fővel, Magyarországon 14 400 fővel csökkent, míg Szlovákiában 5623 fővel nőtt a nemzeti könyvtárat látogatók száma.

Gyűjtemény

A dokumentumokat különböző csoportokra bonthatjuk. Könyvnek tekinthető minden olyan meghatározott terjedelmű dokumentum, amely nyomtatott, illetve számítógépes hálózaton érhető el. Ebbe a csoportba kerültek az időszaki kiadványok, amelyek periodikusan jelennek meg, és szintén nyomtatott formában vagy számítógépes hálózaton található meg. Az audiovizuális dokumentumok közé soroljuk a hangzó CD-t, a hangkazettát, a hangoskönyvet, a hanglemezt, a diát, a filmtekercset és a videokazettát. Az elektronikus dokumentumokat a könyvtár maga digitalizálta vagy digitális alakban szerezte be, például CD-ROM-on. Az egyéb dokumentumok közé soroltuk a kéziratokat, valamint az aprónyomatványokat, a szabványosítási kiadványokat, a szakfordításokat, a kutatási és fejleszt-

tési jelentéseket, a grafikákat, a szabadalmi dokumentumokat, a disszertációkat és a szakdolgozatokat.

Az Országos Széchényi Könyvtár állományát 1998-ban (2 669 988 db) 35,8%-ban a könyvek, (4 753 312 db) 63,8%-ban az egyéb dokumentumok és (32 211 db) 0,4%-ban az audiovizuális állományrészek tették ki. 2004-ben a könyvek (2 965 085 db) 37,1%-ot, a hangzó és videoállomány-részek (56 386 db) 0,7%-ot, az elektronikus (4 779 db) 0,06%-ot, az egyéb dokumentumok (4 956 612 db) 62,1%-ot képviseltek a teljes állományból. Az elektronikus dokumentumok 1999-től jelentek meg a könyvtári állományban. 1998-ról 2004-re a könyvek aránya 1,96%-kal, az audiovizuális dokumentumok 0,28%-kal nőttek, valamint az egyéb állományrészek 1,67%-kal csökkentek. A teljes leltári állomány mennyisége 1998 és 2004 között évente átlagosan 87 892 db-bal, illetve 1,15%-kal növekedett.

Az állomány gyarapítása történhet vásárlással, cserével, a köteles példányok beszerzése révén, ajándékozással, hagyatékok útján.

1999-ben az Országos Széchényi Könyvtárhoz került a Magyar Elektronikus Könyvtár, amelyet 1994-ben hoztak létre. Az elektronikus dokumentumok bővülése volt a legjelentősebb, 2000-ról 2004-re 759%-kal növekedett. Az 1998-as évhez viszonyítva 2004-ben az audiovizuális állományrészek 75%-kal, a könyvek 11%-kal, az egyéb dokumentumok 4%-kal mutatnak magasabb értéket. Összeségében a növekedés 7%-os volt. Az OSZK 2008-ig szóló stratégiai tervében első helyen szerepel a gyűjteményszervezés és az állományvédelem, ehhez a fedezetet a fenntartói költségvetés mellett egyéb források bevonásával kívánja előteremteni (pályázatok, magánszféra). Számszerű bevételi forrást jelent a könyvtárban történő kutatási eredmények kiadása, illetve a kiállítások rendezése. 1998-ban pénzügyi okok miatt le kellett állítani a vásárlást, ami leginkább retrospektív gyarapítást, a külföldi beszerzést és a többes példányokat érintette. Ebben az évben az áremelkedés miatt visszafogott volt a könyvvásárlás. Az elektronikus dokumentumok dinamikus növekedését befolyásolta a 2001-es törvény, amely az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokkal foglalkozik, valamint a 2004-ben megkezdett digitalizálási folyamat. 2001-ben a Könyvtártudományi Szakkönyvtár 1 109 901 Ft-ot kapott állománygyarapításra. 2002-ben a külföldi könyvvásárlás anyagi okok miatt a tervezettnél kevesebb volt, bár a Nemzeti Kulturális Alapprogramnál 8 millió Ft értékű pályázatot nyert a könyvtár. Az antikvár beszerzéseket segítette a minisztériumi támogatás, valamint a Corvina Alapítvány. A könyvtár 2002-ben lehetővé tette a digitális formában hozzáférhető dokumentumok használatát. A nemzeti könyvtár az Informatikai és Hírközlési Minisztérium pályázatain 2004-ben 400 millió forintot nyert, amelyet a dokumentumok megőrzésére kívánt fordítani.

Tóth Ferenc Tibor elmondta, hogy az állománygyarapodásban a köteles példányok játszanak nagy szerepet, illetve a hagyatékok és a különleges dokumentumok vásárlása.

2000-ben a visegrádi országok nemzeti könyvtárait vizsgálva Lengyelországban 3 067 201 db, Csehországban 5 828 000 db, Szlovákiában 6 158 287 db, míg Magyarországon 2 739 745 db volt az állomány nagysága. A visegrádi országok állomány tekintetében 2001-ben gazdagabbak, mint Magyarország, 11%-kal maradtunk el Lengyelországtól, 53%-kal Csehországtól, valamint 37%-kal Szlovákiától. Az audiovizuális dokumentumokból 28%-kal kevesebbel rendelkezünk, mint

Lengyelország, de 73%-kal, illetve 96%-kal gazdagabbak vagyunk, mint Csehország, illetve Szlovákia.

Forgalom

Az Országos Széchényi Könyvtár saját dolgozói részére, valamint az „A” típusú kutatói olvasójeggyel rendelkezők számára lehetővé teszi a dokumentumok kölcsönzését. Ezt az olvasójegyet, a hivatásszerűen kutatómunkát végzők mellett a PhD-programban részt vevő diákok kaphatják meg.

A könyvtárosok produktivitását tekintve elmondhatjuk, hogy 1999-ben 100 könyvtárosra két kölcsönzés jutott, míg 2004-ben kilenc. A bázisévben egy könyvtárosra 435 személyes használat és 5684 helyben használt dokumentum jutott. 2004-ben 425 személyes használat, és 3242 helyben használt dokumentum jutott egy könyvtárosra. 1999-ről 2004-re héttel nőtt a 100 könyvtárosra jutó kölcsönzések száma. 2004-ben az egy könyvtárosra eső használatok száma 10 egységgel, míg az egy könyvtárosra jutó helyben használt dokumentumok 2442 darabbal csökkentek az 1999-es évhez viszonyítva. Az egy könyvtárosra eső kölcsönzések száma 2002-ben volt a legmagasabb (0,841) és 1999-ben a legalacsonyabb (0,023), valamint 2004-ben 311%-kal magasabb, mint 1999-ben. Az egy könyvtárosra eső használatok száma 2000-ben a legmagasabb (535) és 2003-ban a legalacsonyabb (383), továbbá az 1999-es év adata 2%-kal haladta meg a 2004-es év adatát. Az egy könyvtárosra eső helyben használt dokumentumok száma 2000-ben a legmagasabb (6510) és 2002-ben a legalacsonyabb (2065), valamint 2004-re 43%-kal alacsonyabb értéket mutat a bázisévhez viszonyítva.

Az egy könyvtárosra jutó kölcsönzések száma növekedésének egyik oka abban kereshető, hogy a 2002-es és a 2001-es törvények (szakképzési hozzájárulás, közalkalmazottak jogállása) lehetővé tették a könyvtárosok létszámának növekedését, valamint a magas könyvárak miatt a kölcsönzés került előtérbe. Az állomány növekedése, valamint a könyvtári szolgáltatások bővülése egyre több olvasói igényt képes kielégíteni. Az egy könyvtárosra eső használatok számának csökkenése magyarázható a beíratkozott olvasók létszámának apadásával, illetve az internetről elérhető könyvtári szolgáltatások mennyiségi, illetve minőségi növekedésével.

1999-ben egy olvasó átlagosan hétszer vette igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, míg 2004-ben ötször, azaz a forgalom két esettel csökkent. 100 beíratkozott olvasóra a bázisévben hat db kölcsönzött dokumentum jutott, míg 2004-ben már csak öt. 10 000 beíratkozott olvasóra 1999-ben három kölcsönzési folyamat jutott, míg 2004-ben tíz, ami azt jelenti, hogy a kölcsönzések száma hét esettel nőtt. Az olvasónkénti könyvtárhasználatok száma 2002-ben a legmagasabb (9) és 2004-ben a legalacsonyabb (4), míg a 100 olvasóra jutó kölcsönzött állomány 2002-ben a legmagasabb (12), illetve 2004-ben a legalacsonyabb (4). A 10 000 olvasóra jutó kölcsönzések száma 2002-ben a legmagasabb (200) és 1999-ben a legalacsonyabb (4). A beíratkozott olvasók könyvtárhasználatára 2004-ben 35,2%-kal maradt el az 1999-es esztendőhöz képest. A beíratkozott olvasók által kölcsönzött dokumentumok száma 27,3%-kal kevesebb, a kölcsönzése pedig 172%-kal magasabb 2004-ben, mint a bázisévben.

A könyvtárhasználatok, illetve a kölcsönzött állomány mennyiségének csökkenése, az internet gyors elterjedésével, valamint az informatikai és kommunikációs rendszerek dinamikus fejlődésével magyarázható. Az információk egy része könnyen elérhető, letölthető az internetről, így kevesebb alkalommal van szükség, a könyvtári szolgáltatások személyes igénybevételére. Bár a beíratkozott olvasók létszáma csökkent, mégis egy-egy kölcsönzés alkalmával több könyvet vittek ki a könyvtárból 2001 és 2003 között, valamint a kölcsönzési idő meghosszabbításával is emelték a kölcsönzések számát.

Az olvasójegy a könyvtár gyűjteményébe tartozó könyvek, időszaki kiadványok, mikrofilmek, elektronikus, illetve videodokumentumok, különgyűjtemények állományába tartozó állományrészek helyben használatára jogosít. A 2004-től Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományának egy része kölcsönözhető. Az olvasó jogosult továbbá a katalógusok, a tájékoztatói segédletek, az olvasótermek és kézikönyvtáraik, a kijelölt számítógépek, az internet, valamint az egyes technikai eszközök használatára, másolatok készíttetésére. Az olvasó a törzsgyűjteménnyel kapcsolatos szolgáltatásokat a hetedik emeleten lévő olvasótermekben veheti igénybe. Az olvasótermekben, a tájékoztató segédkönyvtárban lévő szabadpolcos könyvek és időszaki kiadványok kártya nélkül, szabadon használhatók. A hírlaptári olvasóteremben lévő időszaki kiadványok, továbbá a raktárból kikért évfolyamok és számok, valamint a tájékoztató segédkönyvtárban lévő kézikönyvek csak helyben olvashatók.

1999-ben egy könyvtárhasználatra 13 darab helyben használt dokumentum jutott, míg 2004-ben 7 darab. Ez az érték 1999-ben a legmagasabb és 2002-ben a legalacsonyabb (5 db). A bázisévhez viszonyítva 2000-ben 7%-kal, 2001-ben 58%-kal, 2002-ben 60%-kal, 2003-ban 43%-kal volt alacsonyabb a könyvtárhasználat. Az utolsó két évben a könyvtárhasználat növekedésének egyik oka talán abban kereshető, hogy sokan még nem rendelkeznek sem számítógéppel, sem internetes hozzáféréssel, így a könyvtári szolgáltatásokat csak közvetlenül tudják igénybe venni, valamint a magas könyvárak szintén befolyásolják a könyvtári szolgáltatások növekvő igénybevételét. Az utolsó években felgyorsult technikai fejlesztések, valamint az olvasóterek felújítása, a kijelzők lecserélése szintén növelték az olvasószolgálat színvonalának minőségét. A 2000 és 2002-es olvasói tábor csökkenését nagymértékben befolyásolta az az 1999-es főigazgatói döntés, amely korlátozta a behozható könyvek számát, így a nem bölcsész hallgatók létszáma csökkentő tendenciát mutatott.

A visegrádi országok nemzeti könyvtárait tekintve 2000-ben a használt és kölcsönzött dokumentumok száma Lengyelországban 1 141 577 db, Szlovákiában 152 313 db, míg Magyarországon 2 715 956 db volt. A használt és kölcsönzött dokumentumok száma 2001-ben Magyarországon 20%-kal magasabb, mint Lengyelországban, és 684%-kal nagyobb, mint Szlovákiában.

Fel kell tennünk a kérdést, hogy hol helyezkedünk el a visegrádi országok között egy-egy könyvtári mutató tekintetében. A 2001-es évben a könyvtárosi képesítéssel rendelkező könyvtárosok létszáma kevesebb Magyarországon Lengyelországhoz képest, míg magasabb, mint Szlovákiában; a könyvtárat látogatók számában elmaradunk Csehországtól, de megelőzzük Lengyelországot és Szlovákiát. Az állomány mennyiségének vonatkozásában az elmaradásunk szembetűnő, míg a használt és kölcsönzött dokumentumok száma Magyarországon a legmagasabb.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Országos Széchényi Könyvtár: Az Országos Széchényi Könyvtár 1999. évi beszámolója. 1999–2004. Budapest, OSZK.

Vidra Szabó Ferenc (szerk.): Könyvtári statisztika, 1998. 1998–2000. Budapest, OSZK Könyvtári Intézet.

Somogyi József (szerk.): Könyvtári statisztika, 2001. 2001–2004. Budapest, OSZK Könyvtári Intézet.

Kovács József (szerk.): OSZK Híradó, Országos Széchényi Könyvtár. Budapest. 1995–2001, OSZK.

Vidra Szabó Ferenc: A könyvtárosok képzettsége. Könyvtári Figyelő. 1995. 2. sz.

(A tanulmány a szerző szakdolgozatának rövidített változata – A Szerk.)

Drucza Emőke

Információs műveltség

Kommunikáció, felsőoktatási könyvtárak

A Könyv, Könyvtár Könyvtáros hasábjain már érintettem annak kérdését, hogy az információs írástudás összetett kérdéskörében fontos szerepet kap, hogy miként tudunk hatékonyan szóban, írásban, valamint képi eszközökkel, továbbá idegen nyelven kommunikálni.¹ Az összetettség jegyében persze kellő hangsúlyt kell annak is kapnia, hogy ismerjük a természeti és társadalmi valóságot, az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges ismeretszerzési formákat; felelősen viselkedésünk személyes viselkedésükért és állampolgári értékeikért.² Időközben egyre gyakoribb jelenség, hogy az angol *information literacy* kifejezést idehaza nem információs írástudásnak, hanem információs műveltségnek fordítják, elismerve, hogy az információs műveltség fogalma azt a műveltségeszményt testesíti meg, amelynek lényege, hogy a művelt ember „képes megérteni, értelmezni és felhasználni a környezetében jelenlévő hatások óriási tömegét”.³ Az információs műveltség sokat emlegetett és kétséget kizáróan kiemelkedő fontosságú eleme a kritikai gondolkodás előtérbe kerülése, amely – többek között – magába foglalja a megbízható források keresését és megtalálását, a tények és vélemények közötti különbségtételt, a manipulatív érvelés felismerését.⁴ Továbbra is fontos persze, hogy információkat hatékonyan tudjunk keresni. Mivel sokan keresnek on-line formában (főként az interneten) olyasmit, amit valójában nem ismernek, viselkedésük sem nem célzott, sem nem irányított. Az emberek zöme több időt tölt a keresendő adatok bevitelével, mint a keresés megtervezésével. Nem értékelik az eredményeket, hanem gyorsan újabb keresőszót írnak be. Azok, akik komoly fel-

készülés és megfelelő alapok nélkül keresnek, nem kerülnek a keresési folyamat alaposabb ismeretének birtokába. Inkább további rossz szokások fejlődnek ki náluk ezen a téren.⁵ Ezen változtatni a könyvtárak és könyvtárosok fontos feladata lenne. Az információkeresés ugyanakkor a (döntően verbális) kommunikációval, mindenekelőtt az írással és olvasással is összefüggésbe hozható.⁶

Az információkeresés elméleti megalapozottsága jelentős, azonban az információkeresés elmélete és az információs műveltség oktatása eddig nem voltak olyan hatással egymásra, mint amilyen lehetséges lett vagy kívánatos volna.⁷ Nyilvánvalóan ugyanígy szükséges lenne, hogy a kommunikáció elméletével és gyakorlatával is összekapcsoljuk az információs műveltséget.

Persze van az információs műveltségnek több, szorosan a könyvtárakhoz kapcsolódó kérdése is. Számos tanulással szolgálhat az a tapasztalat, amely az Amerikai Egyesült Államok felsőoktatásában, a felsőoktatási könyvtárakban halmozódott fel ezen a téren. Itt érdemes hosszabban idéznünk Edward K. Owusu-Ansah gondolatait.

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) 1989-es – főként alapvető meghatározása kapcsán – sokat idézett dokumentumában foglalkozott azzal, miként adhatunk megfelelő választ az örökös változásban lévő környezet kihívásaira. Ehhez nemcsak tudásbázist kell adnunk az embereknek, hanem technikákat a tudás felfedezésére, más tudásbázisokkal való összekötésére, valamint gyakorlati felhasználására.

Ahogy ez a gondolat, az információs műveltség eszméje az Egyesült Államok felsőoktatásában egyre nagyobb szerepet kap, és az akkreditációs testületek hangsúlyozzák fontosságát, a felsőoktatási könyvtárak is ki akarják venni részüket a felsőoktatás megújításából. Az információs műveltség fontosságára éppen a könyvtárosok szakmai szervezetei hívták fel a figyelmet. A felsőoktatási intézmények – bármi legyen is motivációjuk az információs műveltség terjesztésében – sok esetben a könyvtárakhoz fordulnak megoldásokért. A felsőoktatási könyvtárak munkatársai, bár sohasem voltak egyenlők az oktatókkal, most kötelességüknek érzik, hogy belépjenek ebbe a folyamatba, és olyan megoldásokat kínáljanak, amelyek átlépik a könyvtárak falait, és alkalmasint az oktatók „felségterületét” is érintik.

A felsőoktatás vezetői egyaránt megpróbálják bevonni az információs műveltség oktatásába a könyvtárakat, és megvédeni magukat az oktatók esetleges rosszallásától azzal, hogy nem határolják el egymástól a két érintett fél feladatait és felelősségét.

Sajnos, sok esetben alig történik valami. Azok a könyvtárosok, akik kételkednek abban, hogy képesek messzire vezető eredményeket produkálni, és belenyugszanak abba, hogy nem állnak rendelkezésükre megfelelő intézményi, anyagi és humán erőforrások, gyakran korlátozott megoldásokkal próbálkoznak, vagy – ami még rosszabb – tovább vitatkoznak az információs műveltség meghatározásán, amelynek természetét szándékosan nem definiálták. Az oktatók közben végzik a dolgukat, mintha semmi sem történt volna.

Ilyen módon az információs műveltség fejlesztése és terjesztése érdekében kevés történik, bár úgy tűnik, megvan a szükségességéről vallott konszenzus.

Ráadásul ma is igaz, amit a felhasználóképzésről 25 éve olvashattunk, vagyis az, hogy pedagógiai indokoltsága ellenére is kevés helyen fogadják fenntartások nélkül.⁸

Idehaza is az a helyzet, hogy az információs műveltség elsajátíttatása marginális figyelmet kap a legtöbb intézményben, és főként személyes kapcsolatok mentén szerveződik.⁹

A problémákkal együtt is látunk, kell, hogy a kérdés nem az, hogy fel kell-e készítenünk a jövő nemzedékeket az információ társadalomban való létre, hanem az, hogy miként tesszük azt. Nem kérdés, hogy a könyvtár oktatási szerepe más, mint ami a felsőoktatás egészét jellemzi. Mások intézményi jellemzői, és elsősorban forrásaihoz kötődik az oktatás. Ez azonban nem zárja ki az oktatók és a könyvtárosok együttműködését integrált megoldások megvalósításában.

Amikor arról folynak a viták, hogy mit oktassanak a könyvtárosok és mit a szaktárgyak oktatói, nem arról van szó, hogy bárki, aki az információs műveltséget propagálja, valaha azt képzelte volna, hogy a könyvtárosok oktatnák a szaktárgyakat, vagy azt, hogy az egyetemeken folyó munkát ezentúl információs műveltségnek neveznénk. Az információs műveltség ugyanis konkrét fejleményekre ad választ, így csak annak kontextusában van létjogosultsága. Ezeknek a konkrét fejleményeknek a lényege pedig közismerten az információrobbanásban van.

Végző soron az oktatók dolga volt és marad is, hogy megtanítsák hallgatóiknak a megfelelő szakterületi ismereteket, azokat a készségeket, amelyek a megszerzett ismeretek alkalmazásához szükségesek. Az ő feladatuk az is, hogy elsajátíttassák azt a know-how-t, amely ahhoz szükséges, hogy az új tartalmakat a hallgatók meglévő tudásukba integrálják. A könyvtárosok ezzel szemben mindig is inkább az információkeresés készségeit oktatták. Ennek a munkamegosztásnak a újragondolása nem lehet az információs műveltséggel kapcsolatos kezdeményezések fő célja. Ami az információs műveltséget mássá teszi, mint amilyen a felhasználóképzés volt, az abban az igényben gyökerezik, hogy túllépjen a pusztá információkeresésen és a kutatási környezet totalitását célozza meg.

Az információs műveltség oktatása kiindulópontjának tekinti az információkeresés készségeinek oktatását, azonban az információt társadalmi, gazdasági és jogi kontextusba is helyezi. Olyan területekre merészkedik, mint az információ előállításának kérdései, szervezésének és feldolgozásának dinamikusa, valamint ezek hatása az információkhoz való hozzáférés, visszakeresés és felhasználás folyamataira. Olyan kérdésekkel is foglalkozni kíván, mint a szerzői jog, a szellemi tulajdon joga és a plágium.¹⁰

Az utóbbi kérdéskör szorosan kapcsolódik a kommunikációhoz, mindenekelőtt (a hazai felsőoktatásban sajnálatosan kevésbé jelenlévő) „akadémiai írástudás”, vagyis a tudományos szakirodalom kezelésével kapcsolatos olvasási és írási kompetenciák oktatásához.

Végezetül térjünk vissza Owusu-Ansah írásához, aki Glenna Westwood gondolatait idézi: *„Ha mi, könyvtárosok megkérdőjelezzük az oktatási folyamatban játszott szerepünket és részvételünk jogosultságát, hogyan gondolhatja más rólunk, hogy tudunk bármit is kínálni.”*¹¹

* * *

JEGYZETEK

- 1 Koltay Tibor: Az információs írástudás összetettségéről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2006. 5. sz., 42–47. p.
- 2 Greater expectations. A new vision for learning as a nation goes to college. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 2002.
- 3 Karvalics László, Z.: Az információs írástudástól az Internetig. = Educatio. 1997. 4. sz., 690. p.
- 4 Jones, D.: Critical Thinking in an Online World. Untangling the Web. In: Proceedings of the Conference Sponsored by the Librarians Association of the University of California, Santa Barbara and Friends of the UCSB Library. 1996. University of California, Santa Barbara. <http://www.library.ucsb.edu/untangle/jones.html> (2004. december 19.)
- 5 Markey, K.: The Online Library Catalog. Paradise Lost and Paradise Regained? D-Lib Magazine, vol. 13, no. 2007. 1–2.
- 6 Az íráskészségeknek a könyvtárral és a könyvtártudománnyal kapcsolatos összefüggéseiről e sorok szerzője már írt. Lásd: Koltay Tibor: A könyvtáros írni tanul. Egy utópia vázlata. = Könyvtári Figyelő. 2004. 1. sz., 97–105. p.
- 7 Limberg, L.–Sundin, O.: Teaching information seeking: relating information literacy education to theories of information behaviour. = Information Research. vol. 12, no. 1, 2006. 280. <http://InformationR.net/ir/12-1/paper280.html> (2007. május 8.)
- 8 Owusu-Ansah, E. K.: Information Literacy and Higher Education: Placing the Academic Library in the Center of a Comprehensive Solution. = Journal of Academic Librarianship. vol. 30, 2004, no. 1, 3–16. p.
- 9 Frank Róza: A távtanulás mint a kompetenciák fejlesztésének eszköze. PhD értekezés. Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola. 2005. <http://kit2.bdtf.hu/oktatok/fr/phd/ertekezés.pdf> (2006. január 20.)
- 10 Owusu-Ansah im.
- 11 Chiste, K. B., Glover, A., Westwood, G.: Infiltration and Entrenchment: Capturing and Securing Information Literacy Territory in Academe. = Journal of Academic Librarianship. vol. 26, 2000, no. 5, 202–208. p. Idézi Owusu-Ansah im. 5. p.

Koltay Tibor

Beszámoló a MOKKA-R Tagozat 2006. évi tevékenységéről

A Magyar Országos Közös Katalógus Régi Nyomtatványok Tagozatának (MOKKA-R) taglétszáma

A MOKKA-R Tagozat a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület része. Tagságát részben a MOKKA-tagok alkotják, részben olyan intézmények, amelyek a MOKKA Egyesülettel nincsenek kapcsolatban. A tagozat ügyrendje háromféle tagságot különböztet meg: tagozati törzskönyvtár, tagozati partnerkönyvtár, tagozati résztvevő könyvtár. 2006. november 30-án 17 törzstaggal, öt partnertaggal és öt résztvevő taggal rendelkezett a MOKKA-R. 2006. december 1-jén hat intézmény kérte felvételét a tagozatba (KSH Könyvtár és Levéltár, Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár, Széchenyi István Városi Könyvtár – Sopron, Evangélikus Országos Könyvtár, Római Katolikus Hittudományi Főiskola – Gyulafehérvár, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Általános Iskola és Kollégium Könyvtára – Curgó). Az éves tagozati gyűlés mindegyik jelentkezést elfogadta. Ennek értelmében 2006 decemberétől a MOKKA-R Tagozat 19 törzstagból, hét partnertagból és hét résztvevő tagból áll. Összesen tehát 33 intézmény vesz részt a MOKKA-R munkájában. A hatékony együttműködés elősegítése érdekében a tagozat levelezőlistát is működtet (*mokka-r@listserv.iif.hu*).

Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (MKDNY)

A 22/20005-ös számú NKÖM rendelet alapján az Országos Széchényi Könyvtár köteles a muzeális könyvtári dokumentumokat nyilvántartani. Ennek technikai megvalósítását a MOKKA-R végzi, amelyet a MOKKA-R Tagozat Ügyrendjének 2. § 2. bekezdése rögzít.

A MOKKA-R ennek értelmében elkészített egy on-line elérhető adatbázist. Ennek előnye, hogy a bejelentésre kötelezettek interneten keresztül tölthetik fel rekordjaikat. 2006 decemberétől az adatbázis működőképesé vált. Rendelkezik kereső- és szerkesztő felülettel. A rendszer alkalmas arra, hogy fogadja a bejelentéseket. Minden intézmény jelszóval védve töltheti fel az adatait. A párhuzamos munkák elkerülése érdekében a MOKKA-R adatbázisában lévő rekordok az MKDNY-ben is elérhetőek. Így a MOKKA-R tagjainak nem szükséges ismét bejelenteniük azokat a rekordokat, amelyek már szerepeltek a MOKKA-R-ben. További feladat az NPA 1850 előttről vonatkozó adatainak a betöltése és az RMNY Csoportnál található lelőhely-nyilvántartás feldolgozása. Az MKDNY-nyel kapcsolatos munkák során rendszeresen egyeztetünk az RMNY Csoport munkatársaival.

22/2005. számú NKÖM rendelet végrehajtásában a Könyvtári Intézettel szorosan együttműködünk. 2006-ban az intézet felmérte az országban található muzeális állományokat. Ezeknek az adatoknak a felhasználásával kezdődik el 2007-ben az MKDNY feltöltése.

Adatbetöltés a MOKKA-R-be

A MOKKA-R a Kárpát-medencében található régi nyomtatványok közös katalógusa kíván lenni. 2006 decemberében összesen 100 000 rekord volt található az adatbázisban. Új állományokat szolgáltatnak a tárgyév során a következő könyvtárak: Somogyi-könyvtár – Szeged, Római Katolikus Hittudományi Főiskola – Gyulafehérvár, Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, Reguly Antal Műemlék-könyvtár – Zirc. A MOKKA-R adatbázis szerkesztőfelületének használatával új rekordok kerültek be Zomborról és Brassóból. Elkezdődött a könyvtári kéziratok feldolgozása is a MOKKA-R-ben. Ez azt jelenti, hogy a MOKKA-R nemcsak régi nyomtatványok, hanem könyvtári kézirtagyűjtemények közös katalógusaként is működik. Jelenleg a következő egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai érhetőek el a rendszerben: Csurgó, Kecskemét, Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Pápa, Eger, Esztergom, Győr, Kalocsa, Pannonhalma, Sárospatak, Vác; Ráday Gyűjtemény, Evangélikus Országos Levéltár, Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára.

A MOKKA-R fejlesztése a „Bodza” nevű keretrendszerben történik, amelyet Zawiasa Róbert gondoz. A kéziratkatalógusok konvertálásában Király Péter segítette a munkánkat.

Katalogizálási szabályzat (KSZ)

2006. során munkabizottsági megebeszélésre került sor, ahol elkezdődött a MOKKA-R katalogizálási szabályzatának a kidolgozása. Ezzel párhuzamosan a MOKKA-R képviselteti magát a régi nyomtatványokkal foglalkozó elkészítés alatt lévő KSZ ülésein. Az authority controll megvalósítására is történtek lépések. Megállapodás született az RMNY Csoporttal arról, hogy a Régi magyar szerzők nevű adatbázis tételeit a MOKKA-R felhasználhatja egységes névalakok elkészítésére.

A MOKKA-R ismertetése, a rendszer betanítása

A MOKKA új portáljához csatlakozva a MOKKA-R adatai is elérhetővé válnak. Ez 2006 decemberében még tesztelés alatt volt. A MOKKA-R és az MKDNY ismertetésére igyekszünk minél több fórumot felhasználni. Ennek megfelelően előadások hangzottak el a MOKKA-R-ről Networkshopon, a budapesti CERL konferencián és Workshop Archiv- und Bibliothekswesen vom 24. 03.–30. 03. 06. Budapest nevű rendezvényen. Az OSZK szakértőinek bevonásával folyik az MKDNY-hez tartozó módszertani útmutató elkészítése is.

Hegy Ádám–Keveházi Katalin

35 éves az olvasótábori mozgalom*

Az olvasótáborok immár 35 éve színfoltjai hazai művelődési életünknek.

Fábián Zoltán író – aki sokat tett a táborok létrejöttéért, elterjedéséért – „lélekpendítésnek” nevezte abban a korban, amikor a *Jézus Krisztus szupersztár* című film vetítését még nem engedélyezték Magyarországon. Kamarás István – utólag és találóan – „rendszerziláló alternatív művelődési formának”, „sajátos közművelődési innovációnak”, „igazi hungaricumnak” titulálta az olvasótáborokat. A hatvani és boldogi iskolásokból szervezett első olvasótábor 1972-ben, Felsőtárkányban, a Heves megyei KISZ- és Úttörőtáborban kapott helyet a KISZ KB támogatásával. Ötletgazdája Varga Csaba volt, a megvalósításban partnerei Kovács István, Mócsi Ferenc, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter és Vasy Géza voltak. Csupa olyan név, akiket ma már nem kell bemutatni könyvtáros szakmai körökben.

A Hazafias Népfront (HNF) által kezdeményezett Olvasó Népért Mozgalom hamarosan magába fogadta a táborokat. Az ügyért tisztességesen kiálló népfrontos emberek igyekeztek a klasszikus „tiltom” kategóriából a „tűröm” és a „támogatom” megítélésbe soroltatni a kezdeményezést. Maróti Istvánhoz tartozott a HNF-en belül az a munkacsoport, amely Fábián Zoltán, majd halála után Fekete Gyula elnöklétével személyesen is kiállt az egyes – akkor ideológiai szempontból vitatható – táborok létjogosultsága mellett. Ez azért is igen fontos volt, mert a Hazafias Népfront felosztható pénzügyi támogatásokat, szervezeti kereteket tudott biztosítani a táboroknak. Létrejöhettek a táborvezetőkől álló Olvasótábori Munkacsoport, amely dönthetett a szerény, ám igen fontos anyagi támogatások felett.

Évente lehetőség nyílt a HNF gárdonyi üdülőjében a táborvezetők szakmai továbbképzésére, otthont adott néhány igen fontos olvasótábor (pl. felnőttek tábor) megszervezésére, ahol még László Bencsik Sándor is lehetett táborvezető.

A rendszerváltozást megelőzően a táborvezetők feltétlenül meg akarták őrizni az együtt létrehozott közös értékeket. Előbb Nagykokényesen (a hatvani olvasótáborok hajlékában) találkoztak, majd – Ratkó József meghívására – Nagykállóban. Önszerveződő módon létrehozták a Magyar Garabonciás Szövetség az Olvasótáborokért elnevezésű szervezetet. Ez azért volt igen fontos, mert az egész olvasótábori gondolat és gyakorlat alulról, mondhatni, a hatalom ellenében létrejött kezdeményezés volt, és a rendszerváltozás után is megőrizte a maga pártoktól, ideológiáktól mentes autonóm függetlenségét.

Ugyanakkor az is igaz, hogy amíg az egypártrendszer mindent megtett annak érdekében, hogy betekintszen és beleszóljon a táborok életébe, programjaiba; a

* Hatvanban, 2007. április 13–14-én rendezték meg a „35 éves az olvasótábor” című országos jubileumi konferenciát.

többpártrendszer már saját művelődéspolitikája (ha egyáltalán volt ilyen) szempontjából sem érdekelték az olvasótáborok.

A szocialista időszakban sokat emlegetett „olvasótábori válság” jegyei nem szakadtak meg a rendszerváltozás pillanatában. A válság jött velünk az időben. Az olvasótábori programokon a minőséget számonkérők, sajnos, megtapasztalhatták, hogy a kötelező minőségbiztosítás korszakában ez a hiány fennmaradt (tisztelet a kivételeknek), társulva a gazdasági ellehetetlenülés nyomasztó rémképével.

Így a Németh László-i értelemben közismert *Minőség forradalma* helyett elérkeztünk a papíralapú minőséghez, ahhoz, amely folyamatokat, intézményeket leírásokban, jelentésekben minősít, a tartalom figyelmen kívül hagyásával.

Az el- és összevonásoktól terhelt könyvtárak, művelődési házak egyre kevésbé tudnak megnyugtató intézményi háttérrel nyújtani a csökkenő számú olvasótábori kezdeményezéseknek. Ma már unicumnak számít egy-egy jó tábor. Arra is akadt példa, hogy a hatalom helyi képviselői az első hallásra elzárkóztak az olvasótábortól, mondván, azt eleve mellőzni kell, mert az a KISZ-korszak itt maradt kövülete.

Igen nagy léptékkel tekintve és persze hiányosan összegezve, ez volt az olvasótáborok 35 éves múltja. Kissé fanyar, de jóleső érzéssel – büszkéek lehetünk rá. Legalábbis azzal a Sütő András-i gondolattal, hogy „a fű lehajlik a szélben, de megmarad.” Az már más kérdés, mi maradt meg? Mennyi maradt meg? Kinek kell, ami megmaradt?

Kimondva, kimondatlanul ezek a gondolatok mind ott vibráltak a 2007. április 13-án, 14-én, Hatvanban és Nagykökényesen rendezett olvasótábori jubileumi tanácskozáson.

A tanácskozás házigazdája a hatvani Ratkó József Közművelődési Egyesület és a Magyar Garabonciás Szövetség volt. A rendezvényt anyagilag a Nemzeti Kulturális Alap jelentős mértékben és a Garabonciás Szövetség az erejéhez mérten támogatta.

A helyszín 13-án az egykori Ady Endre Könyvtár, jelenleg az összevont Hatvan Városi Művelődési Központ és Könyvtár épülete, 14-én Nagykökényesen a bezárás előtti pillanatait élő Általános Iskola, a hatvani olvasótáborok egykori hajléka volt.

A konferencia gyertyagyújtással kezdődött. Fénye azoknak a fontos és kedves embereknek az emlékéért idézte, akik már nem lehettek közöttünk, akik a maguk helyén tudásukkal és tehetségükkel sokat tettek az olvasótáborokért. Név szerint is kötelességünk emlékezni Baranyi Imre könyvtárosra, Chikán Bálint művészettörténészre, Czine Mihály irodalomtörténészre, Fábíán Zoltán íróra, Kalász László, Nagy Gáspár és Ratkó József költőkre.

A megnyitók sorát *Farkas Kálmánné* mint házigazda – a Ratkó József Közművelődési Egyesület elnöke – kezdte. Meleg hangon emlékezett a '80-as évek hatvani táboraira, amelyeknek hazai és határainkon túli kirándulásait mint akkori gimnáziumigazgató, maga is végigjárta.

Lukács László a garabonciás múltat idézte a Magyar Garabonciás Szövetség ügyvezető elnökeként. Később mint előadó részletesen bemutatta a szövetséget, ismertette szervezeti felépítését, a tagsági viszony létrejöttének lehetőségeit.

A hatvani táborok erdélyi házigazdája – Kézdivásárhely alpolgármestere – *Ferencz Attila*, a két testvérváros közötti kapcsolat időtálló értékeként méltatta a közösen szervezett olvasótáborokat. A testvérváros szellemi névjegyét *Vetró And-*

rás, Kézdivásárhelyen élő szobrászművész tette le a konferencia asztalára. A személyesen is jelenlévő művész saját grafikáiból rendezett kiállítását – sokunk öröme – a tanácskozás alkalmára hozta el Hatvanba.

A 30 perces előadások sorát Vasy Géza irodalomtörténész nyitotta meg. Összehasonlította a kezdetek és napjaink ifjúságának nyitottságát, felkészültségét, olvasottságát, ebből következő tájékozottságát. Egyértelműen hátrányba került a jelen a múlttal szemben.

Nagy Attila olvasáskutató – a hazai könyvtáros társadalom hiteles diagnosztája – súlyos látteleletet adott a mai társadalmi méretekben mutatkozó olvasási problémákról. A könyvek, az írott sajtó visszavonulása, az olvasott szöveg hiányos megértése, a funkcionális analfabétizmus ma már egyre jellemzőbb. Következménye a konzumidióta embertípus kialakulása, aki azért kedves a fogyasztói társadalomnak, mert már csak fogyasztóként képes a társadalmi részvételre. (Nagy Attila előadását e számunkban közöljük – a Szerk.)

Maróti István, a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezetője, HNF egykori munkatársa a '80-as évekre emlékezve összefoglalta a népfront olvasási kultúrában betöltött szerepét. Erénye volt ennek a Janus-arcú kornak, hogy az MSZMP folyamatos kontrollja ellenére (vagy mellette) az Olvasó Népert Bizottságon belül létrejött Olvasótábori Munkacsoport a folyamatosan hangoztatott „válságban vannak az olvasótáborok” nézet ellenére alkalmassá vált módszertani központi szerepkör betöltésére a táborok munkája érdekében. Tette mindezt olyan időszakban, amikor éppen az ideológiai „veszélyhelyzet” következtében e feladatot egyetlen állami intézmény sem akarta magára vállalni. És miért pont az olvasótáborokról ne lehetett volna kijelenteni, hogy válságban vannak, amikor az egész társadalom ugyanabban a válságban szenvedett, mint a táborok?

Jónás Péter, az egri Gárdonyi Géza Színház fiatal dramaturgja – kezdetben hatvani táborlakó, később a feladatba belenövő kiscsoportvezető és tábori rendező – a 10–12 napos együttlétek alatt megteremtett olvasótábori színpadi bemutatókhoz vezető munkáját ismertette. Dokumentumértékű videoszemléltetései még hitelesebbé tették az előadásában őszintén feltárt rendezői vívódásait, töprengéseit. Alátámasztották azt az erkölcsi hozadékot, amely a sok közös próba és a bemutató tábori közösséget kovácsoló erejét adta.

Kulcsár Katalin, a Magyar Rádió szerkesztő riportere, mint a hatvani táborok Erdélyt, Felvidéket járó „stalkere”, előadója, kiscsoportvezetője és kalauza emlékezett vissza az 1980-as évekre. Felidézte, hogyan jutottak a hatvani táborok az idő múlásával egyre beljebb a „zónába”, azaz a határainkon túli irodalom, írók, hétköznapi emberek, városok, tájak megismerésében. Visszaemlékezett, miként találkozhattunk Tamási Gáspárral, Sütő Andrással, Kányádi Sándorral, Dobos Lászlóval, Duba Gyulával, Gál Sándorral.

Kovács Gábor filozófiatörténész, a hatvani táborok egykori kiscsoportvezetője és „örökös” meghívott előadója a helyben szerkesztett szöveggyűjteményekből kiragadott részletek segítségével vázolta fel azt a történelmi vonulatot, amely a táborok egyik tartalmi meghatározója volt. Szólt azokról a játékos és dramatikus foglalkozásokról, amikor még az igen jó képességű táborlakók önszerveződő módon eljátszottak egy-egy korszakot az egész tábor, vagyis önmaguk szórakoztatására és okulására. Ilyenek voltak például a reformáció és ellenreformáció kora, a rendszerváltozást megelőző évekből a *Parlament a fivön* című játék, amely

egyben a hatvani táborról készült befejezetlen filmnek is anyaga. Költői kérdés maradt, hogy tanítómesterünk-e a történelem?

Rigó Béla, a költő, műfordító, szerkesztő rendszeres előadója volt a hatvani táboroknak. Azokat a számára emlékezetes tábori momentumokat gyűjtötte csokorba, amelyek sokéves személyes élményei alapján halmozódtak fel. *Katartikus pillanatok az olvasótáborokban* címmel tartott előadásában nagykökényesi, eszternelki, csángóföldi pillanatokot idézett fel.

Az egykori „tábori ősbölnyek”, a Tanúságtevők kerekasztal-beszélgetése volt a konferencia első napjának záróprogramja. A beszélgetést Vasy Géza vezette, partnerei Kovács István, Szentmihályi Szabó Péter költők, Varga Csaba szociológus, Zombori Ottó csillagász voltak.

A kezdeteknél jelenlévő asztaltársaság egyöntetű véleményként fogalmazta meg, hogy az olvasótábor a Magyar Írók Szövetsége Fialat Írók csoportjának igen szép kezdeményezése volt. Ma is büszkén vállalják, és tisztában vannak vele, hogy új közművelődési modellt teremtettek Felsőlárkányban.

Vitára adott okot Varga Csaba véleménye, amelynek lényege: szép volt, jó volt, de az élet megy tovább, és túl kell lépniünk a múlton, a nosztalgias emlékezésnek nincs értelme. A sarkítás visszazállt Varga Csaba fejére. Vasy Gézával egyetértésben többen is megfogalmazták: az olvasótábori múlt a magyar művelődéstörténet egyik szelete. Meg kell írni, és ki írja meg, ha nem maga Varga Csaba.

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői azzal az egyetértéssel fejezték be a beszélgetést, hogy napjainkban ugyanúgy szükség van az olvasótáborokra, mint 35 évvel ezelőtt.

A hivatalos program után Vasy Géza *In memoriam Nagy Gáspár* című előadását – a még mindig égő gyertya mellett – az irodalom iránt érdeklődő hatvaniak is meghallgatták a konferencia résztvevőivel együtt. A nyilvánossághoz is szóló előadást a Költészet Napja helyi eseményéül ajánlotta fel a Ratkó József Közművelődési Egyesület.

Ezt követően – mindenkinek kellemes meglepetést okozva – a jelenlegi fiatal hatvani olvasótábori vezetőség foglalta el a dohogót. Népdalokból, megzenésített versekből szerkesztett műsorukat vastappsal köszönte meg a népes közönség.

Másnap, április 14-én Nagykökényesre utaztak a tanácskozás résztvevői. Az iskola parkjában a jelenlévők saját olvasótábori, közösségépítő tapasztalataikat mondták el egymásnak. A jóízű beszélgetésnek a házigazda – Török László polgármester – által főzött, felejthetetlenül ízesített gulyásleves elfogyasztása vetett véget.

A kétnapos konferencia egyidejűleg kínálta a tanácskozás lehetőségét az olvasótábori szakembereknek, és a találkozás élményét az egykori hatvani táborlakóknak. Több messziről érkező valamikori hatvani táborita Nagykökényesen elmondott személyes „vallomása” igazolta vissza az elmúlt évtizedek munkájának értelmét. Volt olyan egykori táborozó, aki bevallotta: a hatvani tábori élményei alapján döntött a továbbtanulás mellett. Most pedagógusként a táborban „ellessett” módszerek, technikák és stílus alkalmazásával fordul saját környezetében a közösségekhez.

Az első tábor szervezésétől 1990-ig, a rendszerváltozásig 18 esztendő telt el. A rendszerváltozástól napjainkig majdnem ugyanennyi, 17 év. Ha két szakaszra bontjuk a 35 évet, tisztán látjuk, hogy valami ellenében és valaminek az érdekében jöttek létre az olvasótáborok az első szakaszban. 17 esztendőnek kellett eltelnie

a felismeréshez, hogy ha valaha fontosnak ítéltük meg a táborok szervezését, akkor napjainkban még nagyobb szükségletté váltak. Csak remélhetjük, hogy társadalmunk képes lesz szembesülni önmagával, és mozgásba hozza saját önvédelmi reflexeit legjobban kiszolgáltató rétege, az ifjúság érdekében.

Tudás- és értékrendépítés, az érdeklődés felkeltése, önismeret-fejlesztéssel párosulva – mindig is ez volt az olvasótáborok célja. Ezeknek az önként vállalt követelményeknek tudtak megfelelni az igazán jól „kitalált” olvasótáborok. Ezek a fogalmak ma is időszerűek, és a mai gyerekek, a mai fiatalság csak annyival vált nehezebben kezelhetővé, amennyivel a mai felnőttek eltávolodtak tőlük. A nagy többségük megszólítható, sőt, várnak a megszólításra.

Az értelmiségi lét felelősségébe beletartozik e megszólítás szükségességének felismerése a katedrán, a könyvtári polcok között, az élet számos területén, például az olvasótáborokban. E szólítás szükségét, hiányát némileg enyhítheti a szülők, a család, akik és amely lehalkíthatja az egyre harsányabban ricsajozó képernyőt, fix pontokat adhat a sivárságban.

Új helyzetünkben is igaz tehát a régi állítás: az olvasótáborokra szükség van.

Az olvasótáborok bölcsőjét ringató nemzedék lassan elköszön, és az őket követő generációk többsége is már régen énekelt tábortűz körül.

Befejezésül a cikk írója az egykori, a jelenlegi és a jövőbeli olvasótáborozók szíves figyelmébe és meggondolásra ajánlja Nagy László Elhúllt bolondok nyomán című versének részletét:

*„Dehogyan merevít meg delelés
még romlatlan madár a májam
gyöngy még bennem az elrendelés
hogy a bolondok útját járjam
amíg a vérem kereke jár
a szél amíg számat csiszolja
lesz a veszett ügynek bolondja...”*

Kocsis István

Miért olvasótábor?

Alábbi soraim csak töredékesen, közvetett módon szolgálják a múltidézt, sokkal inkább a vissza- és előretéteknél értelmezés, az összefüggések keresése, mi több, a mának szóló érvek csokorba szedése volt megszólalásom fő motívuma. Megkerülhetetlen azonban legalább az évszám, 1972 ismételt leírása. Miért pont akkor? Sem korábban, sem később, de „véletlenül” a táncház-mozgalom megszületésével azonos hónapokban találkoztak Czákó Gábor, Mócsi Ferenc, Kocsis István, Kovács István, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter, Varga Csaba és mások, hogy javaslataikkal, ötleteikkel a hagyományos, nyári, napközis táborok formáját új tartalommal telítsék! Kifejezetten egy önálló művelődéstörténeti dol-

gozat témája lenne ennek a kérdésnek mélyebb feltárása. Megtört az 1968. január elsejével megindult reform (új gazdasági mechanizmus) lendülete? Netán a makrogazdasági, társadalmi feszültségek kulturális transzformációkká, mozgásformákká szelődtek? Egyszerűen a kultúra világában új szelepek nyíltak ki? A piacgazdaság elemeinek megjelenését követően a kultúra szabadságfoka – fáziskéséssel ugyan –, mégis csak növekedett?

Marad a nagy kérdőjel és egy erőteljes felszólítás tettekész utódainknak. Tessék korabeli releváns dokumentumokat kibányászni, elemezni, összevetni, tessék a többnyire még élő, pontosan emlékező alapító atyákkal mélyinterjúkat készíteni! S a kibontakozó következtetéseket mielőbb kíméletlenül meg kell fogalmazni, le kell írni!

Előljáróban a tágabb értelemben vett szervezők, a kezdeményezőkkor akkori és mai alapmotívumait szeretném öt pontban összefoglalni. Természetesen mindezt a tévedés jogának fenntartásával teszem. Egyáltalán nem biztos, hogy mindenkiben, akár a döntő többségben éppen ezek a gondolatok munkáltak legerősebben. Nincs erre vonatkozó bizonyító erejű adat. Egyszerűen a töprengő visszatekintés, a belső és külső párbeszéd sorra hozza elélem az érveket.

Közismert *fejlődés-lélektani* összefüggés, hogy a kamaszkor egyik jellegzetes tünete az erősödő leválási tendencia a szülői mintákról, függetlenedési törekvések a szülők társadalmától, s ezzel párhuzamosan az életkori csoportok vonzerejének növekedése. Viszont ritkábban kerül szóba a szülőktől független, felnőtt viselkedési példák, karakterek fokozott, tudatos, tudattalan keresése. Hirtelen megemelkedik a kulturálisan domináns személyiségek iránti vonzalmak sora. (Lásd ritkábban a kedvenc tanárok, egyre gyakrabban a szórakoztatóipar nagyságai iránti növekvő rajongást!) A kevés számú hiteles és kulturálisan domináns pedagógus mellett tehát jól érzékelhetően volt és van igény az ilyen jellegű érett személyiségek, sokszor országos hírvé tekintélyek olvasótábori megismerésére, „barátságára”. Vagyis a leegyszerűsítően „kamaszkori lázadásnak” jellemzett folyamat meglehetősen sok rétegű. Tapasztalataink szerint ez az ambivalens folyamat ma éppen olyan aktuális, mint volt három-négy évtizeddel ezelőtt.

Az 1970-es évek olvasótábori csoportvezetői, előadói, szervezői 30 év körüli, többnyire pályakezdő, *nyugtalan értelmiségiek* voltunk, akik alig leplezett türelmetlenséggel kerestük részben a magunk képességeinek határait, részben pedig az adott társadalmi körülmények (a szocializmus ideológiájának egyeduralma, az ideiglenesen hazánkban állomásozó szovjet csapatok jelenléte) között kijelölt határokat. Mit mondhatok el a saját munkahelyemen, a főnököm előtt, illetve egy kötetlen hangulatú társaságban? Kit, hol, meddig lehet idézni, ismertnek tekinteni? Feltétlenül tabu-e mindaz, amit a mindenkori iskolarendszer kihagyott, kihagy az általa kanonizált tudnivalókból? Felejthetetlen élmény marad számomra, hogy a bakonyoszlói olvasótábor szakmunkástanulói milyen döbbsé csönddel fogadták a Bibliára vonatkozó kérdést. Vagy más alkalommal a demokráciáról szólva államformaként azonnal ismerős volt e fogalom minden jelenlévő tizenéves számára, de sem a meghatározással, sem további példákkal (vajon ugyancsak demokrácia van-e családjaikban, iskoláikban, munkahelyeiken?) már nem boldogultak, inkább kifejezett zavarral reagáltak.

A gazdaság kultúrafüggő! Másként szólva, a mindenkori gazdasági fejlődés egyik legfontosabb záloga a jól képzett, motivált, tanulékony, megbízható, norma-

követő, takarékos, mégis kezdeményező, kreatív munkaerő. Márpedig ezen óhaj és a valóság között feszülő ellentmondás ma és akkor egyaránt szembetűnő volt és maradt, ha értelmiségiként az ember kistelepülések iskoláiba, könyvtáraiba vagy városok szakképző intézményeibe kerül. Máiig súlyos lelkiismeret furdalás gyötör minden tisztességes értelmiségit: miért kell ennek így lennie? Miért nem tudunk máig alapvető változásokat elérni ezen a téren? Miért 12 százalék csupán a 18 éven felüli népességből a könyvtárhasználók aránya? Hol, hogyan lehetne elérni a 88 százalékos többséget? Elég mélyen eligazító, útravaló kultúrát kapnak ők csupán családjaikban és az iskolarendszerben? No és a legnézettebb tévé-csatornákon keresztül? A mindenkori olvasótáborok éppen ennek a többségnek nyitották, nyitják ki a könyvtárnak nevezett „kulturális szentély” egy újabb ajtaját. Hiszen nem várják meg, amíg az állami gondozott, cigány, szakmunkástanulók betévednek hozzájuk, hanem ellenkezőleg, ők mentek, mennek közéjük, ők szervezték, szervezik a táborozási, szellemi, érzelmi kalandozások előre tervezett eseményeit.

Akkor és most egyaránt létezett, létezik (egy korábban rejtett), ma harsányan deklarált *modernizációs kényszer*. 1989 óta már ki is merjük mondani ennek tartalmát, előfeltételeit. Nevezetesen: szükségeltetik a többpárti, parlamentáris demokrácia, a tervutasításos rendszer helyett a szabad piacgazdaság. Nos, ezek mind megvannak – bármennyire elégedetlenek vagyunk működésükkel. Ellenben a harmadik összetevő, a társadalmi stabilitás előfeltétele, az erős középosztály, amelyet kultúrájával, képzettségével, megbízhatóságával, kiszámítható, normakövető viselkedésmódjával lehet jellemezni, feltűnően hiányzik. Mi több, a korábban meglévő, ide sorolható réteg is vékonyodóban, gyengülőben van. Most szándékosan nem csupán a jövedelmekről, a lakásviszonyokról, a létbiztonság elemi feltételeiről beszélünk, hanem mindezeknek csupán kulturális vetületeiről. Mert ez a dolgok gyökere! Amint azt a legjobb magyar közgazdászoktól: Bogár Lászlótól, Bod Péter Akostól, Csaba Lászlótól, Kornai Jánostól, Palánkai Tibortól csaknem azonos szavakkal idézhetnénk, idéztük. („A gazdaság kultúrafüggő”) Márpedig amikor olvasótáborról, az élet fontos dolgaival kapcsolatos kérdésekről, reflexiókról, beszélgetésekről ejtünk szót, akkor kiemelkedően a középosztály értékeinek kívánatosá tétele áll a fókuszban. Az 1970-es években és a XXI. század első évtizedében egyaránt.

Végül ezeknek a renghagyó nyári összejöveteleknek egyik legnagyobb vonzerejét (a kiscsoportos munkaformák, beszélgetések, viták mellett), a tábori programok *tudományközi jellege* nyújtotta és kínálja máig. Természetes, hogy a történész, az irodalmár mellett szociológus és csillagász, biológus és fizikus, költő és orvos, matematikus és zenész, pszichológus és politikus egyenlő eséllyel lehet vendége. Az iskolai tantervektől, tantárgyaktól függetlenül a szervezők, a csoportvezetők és a táborlakó fiatalok egyaránt örömmel fogadták, fogadják ezeket az interdiszciplináris továbbképző alkalmakat. Az élet sodrása megelőzi, kiegészíti a tankönyvekbe sűrített tudást. Hiszen senkit sem kötöttek az előírások, de sokkal meghatározóbb volt és maradt a szervezők gondolatgazdagsága, problémaérzékenység, olvasottsága, kezdeményező ereje, kapcsolatrendszere, nyitottsága.

A következőkben pedig már kizárólag a jelen legszorítóbb gondjairól essék szó! Miért is lenne kár elsorvasztani ezt a 35 éve ismert kulturális hungarikumot, amelynek mérsékelt, mégis érzékelhető terjedése nem csupán a Kárpát-medencei magyarság (Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján) körében, hanem néhány északi államban (Finnország, Norvégia) is megfigyelhető.

Az olvasótáborok megmaradása, a korábban kijelölt utak folyamatos tovább-
építése melletti érveimet két csomópont köré szerveztem. Első állításom szerint
a mai magyar társadalom egészét leginkább *a növekvő szociális és kulturális tá-
volságokkal* lehet jellemezni. Közismert, ezért csupán utalással élek, amikor a
jövedelmi, az egészségügyi, munkavállalási, iskolázottsági, életmódbeli eltérések,
esélyek egyre szembetűnőbb távolodását említem az egyes társadalmi rétegeket
illetően. Ráadásul a magunk, tehát az olvasáskultúra területén az említett moz-
gásirány nem lineáris, hanem gyorsuló jellegű. 1964-ben még a felnőtt népesség
nagyobb része (60%) vallotta magát könyvolvasónak, négy évtized múltán az
egyértelmű kisebbség (40%) sorolja magát ebbe a táborba. Tehát 60 százalékra
növekedett a könyvtől távol maradóknak nagyságrendje. (Évtizedek óta könyvet ol-
vasónak minősítjük azokat, akik saját bevallásuk szerint évente legalább egy köny-
vet elolvasnak.) Ráadásul 2000-ben ez a szám még 52 százalék volt, csak az utóbbi
öt évben újabb nyolc százalék tűnt el az olvasók táborából. Miközben a közép-
iskolába, illetve a felsőoktatásba kerülők nagyságrendje az utóbbi jó másfél évtized
során erőteljesen növekedett! Meglehetősen ellentmondás: az egyre iskolázottabb
társadalom gyengülő olvasói aktivitása. (Nem csupán a könyvek szintjén.)

Leggyakrabban a digitális szakadék kifejezéssel találkozok manapság a számítógé-
p-használat terjedése felől tudakozó érdeklődő laikus vagy szakember. Megköze-
lítően 30–70 aránypárral adható meg a számítógép kínálta lehetőségekkel élők és
annak háttér fordítók aránya. Igen ám, de a mélyebb elemzések rendkívül erős átfed-
ést tárnak elénk. Az olvasók sokkal nagyobb eséllyel használják az internet nyújtotta
előnyöket, mint a nem olvasók, és fordítva! Vagyis a kisebbség oldalán halmo-
zódnak ezek az előnyök (tudnak és szeretnek olvasni, könnyedén használják a szá-
mítógépet és a könyvtárakat), míg az ellenkező póluson lévő, növekvő többség
mindezek súlyosbodó hiánya miatt romló esélyekkel keres elveszett munkája helyét
újat, (tovább)tanulási lehetőségeket, pályázatokon elnyerhető anyagi támogatáso-
kat munkájához, vállalkozásához, az emberhez méltó anyagi és kulturális szint el-
éréséhez. Tompítjuk a feszültség erejét, ha csupán digitális szakadékot írunk, mon-
dunk, holott egy jóval átfogóbb kulturális szakadék teszi egyre sebezhetőbbé a hazai
társadalmi békét, gazdasági és kulturális emelkedésünket, valódi integrációnkat az
immár bennünket is magába foglaló Európai Unióban.

Aligha beszélhetünk komolyan az információs társadalom átfogó kategóriájá-
ról, országunk európai szintű versenyképességéről ott, ahol a tízenévesek 40. a
felnőttek 25-30 százaléka funkcionális analfabéta, ezen belül 60-70 százalék pedig
a számítógép használatára alkalmatlan; ahol naponta átlagosan 4 óra jut a tévé-
nézésre, s csupán 20 perc a bármifajta (tévé-műsor, napi-, hetilapok, folyóiratok
vagy könyvek) olvasására. Vágyfantáziaként, óhajtott célként annál inkább! Ce-
terum censeo: sok egyéb között (például a család, az iskola, a könyvtár az eddi-
gieknél sokkal hatékonyabb együttműködésével), az olvasótáborok egyre jobb,
egyre gazdagabb megszervezésével! Pontosan érzékelem az utóbbi szavak nyomán
fakadó elnéző mosolyok megjelenését. Igen! Tudatosan célokról, a megvalósuláshoz vezető utakról, módszerekről töprengünk, érveket gyűjtünk.

Szakaszlezáró gesztusként fordítsunk háttér az országos, egyébként meglehetősen
mozgósító erővel megterhelt adatoknak, és hadd idézzem fel egy 2006. júniusi
nap interjújának visszatérő motívumát. A Mánfán tíz éve működő, cigány közép-
iskolások számára alapított Collegium Martineum egykori sikeres, azóta diplomát

szerzett fiataljaival beszélgetve – Harmat Jóska székesfehérvári könyvtáros kollégámmal, barátommal együtt – eddigi pályafutásuk fordulópontjait, a gátló és a segítő személyeket, intézményeket megnevezve, minden esetben refrénszerűen visszatérő kulcsszavak voltak: a tanoda és az olvasótábor. Vagyis a szükségképpen göröngyös, de emelkedő pályák szinte kihagyhatatlan személyei (a segítő szülő, pedagógus, könyvtáros, pap stb.) mellett múlhatatlanul szükségük volt, van az iskola utáni, melletti kiegészítő szervezetek (könyvtár, tanoda, olvasótábor) további ösztönzéseket adó személyes élménykötegeire, kapcsolat- és eszközrendszerére. S ezen találkozások, együttes intellektuális élmények egy–másfél évtized múltán többnyire meghozzák a maguk örömteli eredményét. Hiszen sokan közülük már diplomássá lettek, és lassanként átveszik az egykoron őket segítő, nem cigány pedagógusok felfedező, tehetséggondozó tevékenységét.

Második tételtem valójában a címként fogalmazott kérdés „*Miért éppen az olvasótábor?*” megisméltése. Feleslegesnek tűnik itt sokadszor hosszabban idézni a lehetséges, elfogadható szinonimákat: beszélgető-, gondolkodó-, életmód- vagy akár hagyományörző táborok. Természetesen a szervezők, a csoportvezetők előzetes elképzelései, valamint a választott tematikák, munkaformák önmagukban rendkívül széles skálán mozogtak a múltban és a jelenben egyaránt, de az alapító atyák, illetve követők folytonosan megújuló disputái rendre az eredeti szóhasználat megerősítésével végződnek.

Tudjuk, tapasztaljuk, a legfrissebb kutatási eredmények századszor megerősítik, hogy az olvasás valójában egy készség-köteg csaknem önkényesen kiragadott darabja. Vagyis az olvasás első renden a beszélt nyelv írott változatának felismeréseként is felfogható. Hiszen a nem ismert, nem használt szavak olvasása elakadásokhoz, illetve súlyos félreértésekhez vezethet. Olvasás–írás–beszéd–gondolkodás a XX. század derekától kezdődően az ipari társadalmakban már széttephetetlen követelményei a társadalmi munkamegosztásban való sikeres részvételnek. Aki tehát a gyerekek iskolai előmenetelében, társadalmi érvényesülésében kíván segítő gesztusokat gyakorolni, annak az egyik kikerülhetetlen feladata a szövegértés kérdéskörével foglalkozni. Az idevágó kutatások eredményeinek garmadája bizonyítja, hogy a legsúlyosabb háttérváltozó a szülők iskolázottsága, majd az otthoni könyvek száma; átfogóbb kategóriát választva: az otthonról hozott „kulturális tőke” minősége. Természetesen ezeket követik az iskolai tényezők: a pedagógus képzettsége, elkötelezettsége, az iskolai könyvtár, a diákújság, az iskolai színjátszás léte, az igazgatók problémamegoldó stratégiáinak minősége. (Kifejezetten jótékony hatással van a tantestület és a tanulók olvasási kultúrájára, ha az első számú vezető úgynevezett pasztorációs munkát végez, vagyis a szükségképpen adódó konfliktusokat sem szőnyeg alá nem söpri, sem első kézből nem kívánja megtorolni, de sokkal inkább az összefüggések megértésére, a lehető legjobb megoldási stratégia megtalálására, alkalmazására törekszik.)

A fenti összefüggéssort magától értetődően nem abszolutizálhatjuk, csupán annak tendenciaszerű érvényesülését hangsúlyozzuk. Gondoljunk csak Sinka István, Sütő András, Tamási Áron vagy éppen Veres Péter abszolút rendhagyó, feltehetően több generáció számára világitó példaként megmaradó pályafutására! (Szülők iskolázottsága, az otthoni könyvek száma?)

Az információhasználat készsége persze jóval több, mint az egyszerű szövegértés. Hiszen az új ismereteket be kell építeni az olvasó fejében meglévő korábbi

tudás hálójába, illetve a gyakran jelentkező disszonanciákat visszakérdezéssel, ellenvetések, szűkítő, pontosító kiegészítésekkel szükséges megtoldani. Vagyis az igazán mély megértés szükségképpen kiegészül az értelmezés, a reflexió mozzanataival. Ennek a készségnek gyakoroltatása, csiszolása éppen például a kis csoportos megbeszélések keretében pedig szükségképpen a tantárgyközi eredményesség növekedéshez vezet. Vagyis az olvasótábori résztvevők nem egyszerűen az ismeretek szintjén – például irodalomból, történelemből – lettek jobbak, hanem szókincsük, vitakészségük, önismeretük, önbizalmuk, mások megértésének szintje ugyancsak fejlődött. Tanulékonyság és szociabilitás! Mindkettő alapfeltétel az iskolarendszeren belüli sikeres előrehaladásnak.

Az olvasás a fentiek (főként az ismeretszerzés) mellett viselkedési minták, konfliktusmegoldó stratégiák elsajátítását ugyancsak lehetővé teszi, mi több, a magunk tudattalan tartalmainak mozgósítása révén az egyéni és csoportos „terápiához”, azaz a szavakba öntés, a tudatosítás révén a feloldás eszközeinek megtalálásához is elvezethet.

Feltehetően mindnyájunk számára a saját élmények ereje a legnagyobb. Valamikor az 1977-es vagy '78-as bakonyoszlói olvasótáborban a 16 éves szakmunkástanuló H. Judittal beszélgetve, az ottani kiszabott idő felén túl, aktuális élményeiről, érzéseiről kérdeztem. Hogy került ide, mit gondolt előtte, milyen benyomásai vannak a beszélgetés időpontjában? Előzetes félelmeiről szölt *„Biztos sok verset kell majd itt olvasni, elemezni, talán még szavalóverseny is lesz”* – mindezekről félt. *„De ez a tábor egészen jó, mert nem csak olvasunk, hanem beszélgetünk, és közben olyan dolgok jutnak eszembe, amik magam is meglepődöm.”* Tehát sikerült a tudatelőttés tudatosítása!

Hány hagyományos iskolai óra után fogalmazhatnak meg valami hasonlót mai 10–18 éves diákjaink?

A kötelező olvasmányok – közoktatási és köznevelési rendszerünk érzékeny, folyamatosan vitatott kérdése annak ellenére, hogy a legutolsó tanterv már nem használja ezt a kategóriát. A gyakorlatban természetesen még kérdés, amelyben sokféle álláspont megjelenik. Ebben az összefüggésben pusztán egy elvi kijelentést és egy máig élő olvasótábori példát, hagyományt szeretnék ebbe a vitába bekapcsolni. Értelmezésem szerint a demokrácia tényleges gyakorlatához nem csupán a négyévenkénti szavazásokkal legitimált többpárti parlament, de egy a kölcsönös engedményeken alapuló általános tárgyalási, megegyezési készség ugyancsak kikerülhetetlen alapfeltétel. Vagyis a kötelező olvasmányok esetére az egyesek által hirdetett „a gyerek mondja meg, mi legyen a kötelező” dogmát pontosan olyan értelmetlen diktatúrának tartom, mint ahol a gyerek olvasmányaira, nagy élményeire senki sem kíváncsi. Az általam ismert táborokban mi javaslatokat tettünk, bizonyos rövid részletek, vagy egy-egy novella, vers elolvasására, de mindig teret kapott a tanulók kedvenceinek felidézése is. Aligha lehet célunk Meg Cabot vagy Shan Darren tömeges olvastatása, „üzenetük”, szókincsük, jellegzetes konfliktusmegoldó stratégiáik megvitatása. Javaslataink voltak, lesznek, de egyúttal nyitottak maradtunk az ő „ajándékaik” befogadására is. A kölcsönös reflexiókról nem is szólva, amelyek sok esetben talán a műnél is fontosabbak voltak, hiszen értelmezésünk szerint a mű nem egyszerűen betanulandó irodalomtörténeti tény, hanem egy folytonosan aktualizáló provokáció az élet legfontosabb kérdéseinek magányos átgondolására vagy csoportos megbeszélésére.

Mostanság, az iskolaösszevonások, a hatékonyabb intézmények megteremtésének idején különösen aktuálissá válik egy ugyancsak sajátos olvasótábori kritérium, a kiscsoportos beszélgetések előtérbe helyezése. Egyrészt az idevágó szociálpszichológiai kutatások eredményeiből hosszú évtizedek óta pontosan tudni lehet, hogy az optimális tanuló létszám valahol 600 fő környékén van. Az ennél nagyobb csoportokban egyre romló esélye van a tartós, szeretetteljes személyközi kapcsolatok kialakulásának. Márpedig a nevelés-lélektani szakértők döntő többsége szerint ez jelenti a leghatékonyabb tanulási forma (ti. a szociális tanulás) előfeltételét: nevezetesen a *modellkövetés*, az akaratlan utánzás, „az olyan okos, éles eszű, logikusan gondolkodó, bátor, megértő, együttérző, magabízó stb. szeretnék lenni mint ő” érzésének ellenállhatatlan kialakulását. Táboraink egyik legnagyobb ajándéka és kudarca volt, hogy legtöbbször ezek a súlyos kérdéseket érintő, intenzív beszélgetések kölcsönösen barátokká tettek bennünket. Erre máig büszkéek vagyunk, de sok év tapasztalata után az is világossá lett, hogy ezek folytathatatlan kapcsolatok. Lehet még levelezni, félévente, évente találkozókat szervezni, de az már csak felidézés, adomázás, de nem valódi továbbépítkezés. Marad viszont egy erős, gyakran előhívható emlék, egy viszonyítási pont, viszonyítási személyiség, netán csoport.

Végezetül néhány szó a növekvő szintű *agresszió és az esztétikai nevelés* összefüggéséről. Naponta hallott, látott, olvasott hírek szerint hazánkban növekszik a tanárverések száma, továbbá 1976 óta folyamatosan csökken a gyereklétszám, és ennek ellenére a gyerekek ellen irányuló bántalmazások abszolút száma emelkedő tendenciát mutat, és ezen belül a gyermekek egymás elleni, növekvő agressziója a leginkább feltűnő.

Hol csökken mostanában az énekórák aránya, az olvasó kedv, az olvasásra szánt percek száma, az eladott, a kikölcsonzított művek mennyisége? Akarunk-e egy, a jelenleginél békésebb, megértőbb, együttműködőbb gyerek- és felnőtt társadalmat, országot? Miféle készségek kibontakoztatását segítik az esztétikai tanárgyak? Mihez csinál kedvet az olvasótábor?

A mi válaszuk, együttműködési készségünk nem lehet kétséges. De várjuk, reméljük a szövetségesek hathatós elvi és gyakorlati színvallását!

Nagy Attila

Törekvések a szlovákiai könyvtárak közösségi központokká való átforgalmazására

Bevezetés

Szlovákia lakosságának életstílusa 1989 után jelentősen megváltozott. ezzel együtt változás történt a kultúrához való viszonyulás tekintetében is. Jellemzően a kommercializálódás, a könnyedebb szórakozás került előtérbe. Valószínűleg ez az egyik oka annak is, hogy a könyvtárakban csökken az olvasók száma, és ebből logikusan következik, hogy a kölcsönzések száma is. Főként a gyermekkorú olvasóknál ijesztő a helyzet, mivel – köztudottan – ebben a korban alakulnak ki az olvasói szokások. A regionális könyvtárak (volt járási könyvtárak) és a többi könyvtártípus is természetesen reagáltak erre a romló tendenciára. Olyan területekkel kezdték bővíteni tevékenységi körüket, amelyekkel felhívják magukra a környező közönség figyelmét, vagyis a „más iránti szomj” igényét próbálják kielégíteni. Itt kell megjegyeznünk, hogy a könyvtárak saját, hagyományos rendezvényeikből indulnak ki, amelyek korábban a kulturális–művelődési tevékenység rendezvénytípus címszó alatt szerepeltek. A könyvtárak ezt a tevékenységet már minőségileg és mennyiségileg is magasabb szinten végzik. Ebből kifolyólag meg kell vizsgálnunk, hogy a könyvtárak milyen szinten hatnak a közösség életére, vagyis milyen módon végeznek közösségi munkát.

Mi a helyzet jelenleg a szlovákiai könyvtárakban?

Úgy véljük, hogy először néhány tényre kell felhívni a figyelmet, mégpedig könyvtáraink jelenlegi működési feltételeire, amelyek a közösségi tevékenység megvalósításában is fontosak.

Poszítív jelenség, hogy tevékenységük minőségileg jobb, kedvezőbbek a műszaki és állományuk elhelyezési feltételei is. A könyvtári tevékenység automatizációja és az internethasználat „teljes gőzzel” beindult. Az utóbbi években, összehasonlítva az előző időszakkal, javult az állománygyarapítás is. Tehát az alapvető könyvtári feladatok teljesítése kielégítő szinten van. A professzionális könyvtári szervezeteknek hála, a könyvtáros foglalkozás tekintélye is emelkedett. Néhány regionális könyvtár jelentős sikereket ért el az ún. nem könyvtári rendezvények szervezésében, ezzel az intézmény kreditje növekedett.

Néhány fontos tényezőt említsünk, amelyek tulajdonképpen „negatív aktivizálóként” szerepelnek abban, hogy a könyvtárak közösségi tevékenységet folytassanak: az olvasók számának, a kölcsönzések mennyiségének, az olvasás mértékének csök-

kenése, főként a gyermekekénél, valamint a könyvtárfenntartó önkormányzatok állandó „győzködése” arról, hogy a könyvtár fontos alkotó eleme a helyi kulturális infrastruktúrának. A könyvtárak az utóbbi 16 évben magabiztosabbak lettek, tudára ébredtek saját erejüknek és helyzetüknek, és ezt érzi a nyilvánosság is.

A könyvtárakról mint a közösségi központokról, a könyvtárak közösségi tevékenységéről főként a nyilvános könyvtárak esetében beszélnek, és ezzel kapcsolatban egyre több cikk jelenik meg szakmai folyóiratokban is. Úgy véljük, hogy ennek a jelenségnek nemkívánatos tendenciái is lehetnek. Például, hogy a könyvtárak ún. közösségi tevékenysége csak rövid időre szóló divatirányzattá válik. anélkül, hogy hosszútávú reményei lehetnének, és ezért nem kell ezzel a problematikával mélyebben foglalkoznunk. Vagy egy másik fontos momentum lehet, hogy úgy beszélünk a könyvtárak közösségi központtá válásáról, hogy figyelembe véve a szlovák realitást, valójában nem tudjuk igazából, miről is beszélünk.

A könyvtárak mint közösségi központok, kontra a könyvtárak közösségi tevékenysége

Tekintve könyvtáraink lehetőségeinek és feltételeinek állapotát, először is konszenzust kell találnunk abban, hogy a könyvtárakról mint (alakuló) közösségi központokról beszélünk, vagy arról, hogy közösségi tevékenységet (is) végeznek. A felmért állapot szerint azt mondhatjuk, hogy Szlovákia egyetlen regionális könyvtára sem rendelkezik olyan feltételekkel, paraméterekkel, amelyek alapján külföldön működnek a könyvtárak közösségi központokként. Alapvető különbség a külföldön elért állapot és a szlovákiai lehetőségek között, hogy amíg külföldön a nyilvános könyvtár a rendezvények szervezésében együttműködik a helyi közösséggel, addig Szlovákiában a könyvtár azért szervez rendezvényeket, hogy felhívja magára a közösség figyelmét.

A szlovákiai nyilvános könyvtárak esetében hiányzik az olyan elismertség, amelyet a külföldi könyvtárak már elértek, és az olyan jól kidolgozott működési rendszer, amelyből a könyvtár mint közösségi színtér kifejlődik. Ennek ellenére a mi könyvtáraink végezhetnek társadalmilag hasznos közösségi tevékenységet, mivel ehhez léteznek a megfelelő feltételek. Ezeken az alapokon fokozatosan átformálhatjuk könyvtárainkat közösségi központokká. A közösségi tevékenység végzésénél természetesen az eddig elért eredményekből és pozíciókból kell kiindulni. Főként az ún. kulturális és művelődési rendezvények lehetnek kiinduló pontok. Más oldalról viszont meg kell jegyezni, hogy a közösségi tevékenységhez tartozó rendezvényeknek felül kell múlniuk a hagyományos kulturális és művelődési rendezvények szintjét.

Mivel a terminológiai pontosság fontos, e cikk szerzője a következő javaslatot dolgozta ki a közösségi tevékenység definíciójaként:

A könyvtárak közösségi tevékenységét olyan aktivitások alkotják, amelyek túlmennék az alapvető feladataik szintjén, vagyis a dokumentumok és információk gyűjtése, feldolgozása, megőrzése és hozzáférhetővé tételén. Ezen aktivitások segítségével a közösség pozitív hozzáállását és kedvező értékelését szeretné elérni, és ezzel a közösség tagjait szeretné megnyerni hogy a

könyvtár használói legyenek. Ehhez a célhoz a könyvtári munka hagyományos eszközeit és folyamatait használja fel.

Néhány általános megjegyzés

Cikkünkben néhány konkrét példát említünk a könyvtár közösségi tevékenységének területéről. A regionális könyvtárak éwertékelő jelentéseiből néhány általánosítható következtetést vonhatunk le, amelyeket ösztönzésként adunk közre: a klubtevékenység kiváló bázisa a közösségi munkának, vagyis a könyvtárak közösségi központokká válásának. Ennek ellenére a könyvtári klubok léte – néhány kivétellel – ritka jelenség. Ami a könyvtárak és a civil szervezetek kapcsolatait illeti: a könyvtárak vagy azon civil szerveződések aktivitását emelték ki, amely a könyvtár mellett (de facto saját) szervezetként működik, vagy a civil szervezettel való ad hoc együttműködésről tájékoztattak.

Csupán egyetlen könyvtár deklarálta a rendszeres együttműködést és konkrét célokat is tűzött ki a jövőbeli együttműködésükre. A könyvtárak tudják, hogy a helyi közösségi tevékenység alapja a helyi önkormányzattal, partnerintézményekkel, civil szervezetekkel, öntevékeny csoportokkal való együttműködés. Együttműködéshez folyamodnak főként olyan rendezvény megszervezésékor, amely a polgárok művelődését, a helyi történelmi hagyományok megismertetését, a polgárok esztétikai érzékének formálását, az értelmes relaxációt szolgálja.

A „Szlovákiai könyvtárak hete” nevet viselő kampány a könyvtárak központi rendezvénysorozata, amelyet valamennyi regionális könyvtár évente sikeresen valósít meg. Szakmai szervezet égisze alatt valósul meg figyelemfelkeltőként a nyilvánosság és a média számára, és jó szolgálatot tehet a közösségi tevékenység népszerűsítéséhez. Az ún. utcai rendezvényeknek főként marketing jellegük van, de fontosak a könyvtár nyitottá tételében is. A könyvtárak kissé konzervatív hozzáállása miatt, sajnos, ezt a módszert kevésbé alkalmazzák. A könyvtáraknak maguknak kell megváltoztatniuk a róluk alkotott képet, vagyis hogy fontosak, komolyak és szükségesek, de a közösségi élet szempontjából kevésbé spontánok és érdekesekek.

A cseh és szlovák nemzet kultúrájának közelségére főként a fiatalabb korosztálynak kell felhívni a figyelmét. Ez olyan feladat, amelyet külön nem vállalt egyetlen kulturális intézmény sem. A könyvtári tevékenység jellegéből kiindulva a könyvtár áll legközelebb ahhoz, hogy ezt a küldetést teljesítse. Néhány könyvtár már felvállalta ezt, a nyilvánosság pozitív értékelésétől kísérvé. Meggyőződésünk, hogy ez a feladat a közösségi tevékenység körébe tartozik, és valamennyi könyvtárnak vállalnia kell ezt a munkát is.

A könyvtár a régiójában élő alkotó írók műveinek népszerűsítésében pótolhatatlan helyet foglal el. Tudatosítani lehet azt is, hogy nem a bemutatott irodalmi alkotások „minősége” a lényeg, hanem az egészséges lokálpatriotizmus. Ezt bizonyára megérti és pozitívan értékeli a közösség is.

A könyvtárak a '90-es évek elején intenzíven dolgoztak egy közös program megvalósításában a könyvtár szociális funkcióinak teljesítése céljából. Ha jelenleg nem is hangsúlyozzuk a feladatok ezen körét, de a könyvtárak továbbra is szerveznek ilyen jellegű rendezvényeket. A hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő emberek számára nyújtandó könyvtári szolgáltatásokat alapítványok is jelentősen

támogatják. A könyvtárak teljes körű programot dolgoztak ki és együttműködnek azon szervezetekkel, amelyekbe a polgárok szerveződnek. A nyilvánosság ezt a munkát pozitívan értékeli, habár a könyvtári szolgáltatások iránti „kereslet” ezen rendezvények után sem emelkedik. Pozitív értékelésben részesülnek a könyvtárak a munkanélküliek számára nyújtandó segítsége, szolgáltatása – így például az ingyenes internethasználat – okán.

A gyermekolvasók a közösségi tevékenység szempontjából több okból is fontosak. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a gyermekolvasó, a fiatal könyvtárlátogató egyszer törzsolvassóvá válhat. A könyvtárak e célcsoport számára külön programot dolgoztak ki, amely főként az informatikai nevelést és az iskolákkal való együttműködést célozza meg.

A jövőendő feladatai

Annak érdekében, hogy Szlovákiában sikeres legyen a könyvtárak közösségi tevékenysége, hogy könyvtáraink közösségi központokká váljanak, szükséges, hogy külső feltételek megteremtésével elérjük a belső „mechanizmus” működését.

Külső feltételek:

- *a társadalom kedvező könyvtárképének kialakítása,*
- *ki kell dolgozni egy hosszútávú közös stratégiai tervet a könyvtári közösségi tevékenység fejlesztésére, illetve a könyvtárak mint közösségi központok kialakítására,*
- *teljes körű könyvtáros továbbképzés előkészítése a közösségi tevékenység megvalósításának érdekében,*
- *a közösségi tevékenység megvalósításához pályázatok segítségével biztosítani szükséges a célirányos pénzügyi támogatást,*
- *a közösségi tevékenységbe tartozó rendezvények medializációja, amellyel hatásuk megsokszorozódik.*

Belső tényezők és mechanizmusok:

- *a jól működő könyvtári és információs szolgáltatások biztosítása,*
- *kellemes könyvtári környezet kialakítása,*
- *lelkes (de legalábbis lojális) könyvtáros kollektíva,*
- *a közösségi élet állandó monitorozása, a közösségi tevékenység új kezdeményezéseinek megvalósítása,*
- *a könyvtárak nyitottsága a közösség különböző csoportjai felé.*

A könyvtárak közösségi központokká való átformálása nagyon csábító gondolat és terv, persze nem csak azért, mert ez jól hangzik. Ami a nyilvános könyvtárakat illeti, kölcsönző és információs feladataik mellett ez lehetne tevékenységük harmadik pillére. E gondolat megvalósításához még sokat kell tenni, legelőször is tisztázni kell a célokat. A megvalósításhoz szükséges igyekezet minden esetre már megvan.

Milan Gonda
(Ford. Zsok Gizella)

Rády Ferenc
(1942–2007)

Rády Ferencet életének 65. évében, hosszú, de türelmesen és bizakodással viselt betegség után, váratlanul érte a halál 2007. május 16-án.

1994 áprilisa óta dolgozott az Országos Széchényi Könyvtárban. Főosztályvezetőként a kötelespéldány-szolgálatot, a nemzetközi kiadványcserét, a könyvtárközi központi szolgáltatásokat (könyvtárközi kölcsönzés, központi katalógusok, tárolókönyvtár), később a nemzeti könyvtár gyarapítási tevékenységét is magában foglaló Dokumentumellátó Főosztály munkáját irányította, majd 2000. március 1-jétől az OSZK általános főigazgató-helyettesévé nevezték ki. 2005-től ő lett a nemzeti könyvtár tájékoztatási igazgatója is. Az OSZK-t megelőzőleg 1986 és 1994 között az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetőjeként, 1966-tól 1985-ig az OMIKK munkatársaként, osztályvezetőjeként, majd 1985-től megbízott főosztályvezetőként tevékenykedett.

Pályája a könyvtári raktárosi munkakörtől kezdve a tájékoztató munkán át ívelt a könyvtári igazgatási teendőket ellátó vezetői munkakörökig.

1980 óta vett részt a könyvtárosok képzésében: könyvtárkezelői, könyvtáros asszisztens-képző tanfolyamok, illetve hét éven át a bajai Eötvös József Főiskola budapesti kihelyezett tagozatának tanára volt, a könyvtári tájékoztatást és az olvasószolgálati munkát tanította.

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának tagjaként, majd titkáráként a szakmai közéletben is tevékenyen vett részt.

Szakmai tevékenységének középpontjában – a nemzeti könyvtár munkájának minden területre kiterjedő felügyeletén túl – a magyar könyvtári ellátást döntően befolyásoló szakterületek álltak: a kötelespéldány-szolgálat (jogsabályi keretek megteremtése, és betartatása), az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer kiépítése és működtetése.

Tevékenységét 2003-ban a Szinnyei József-díjjal ismerték el.

Szerette a hivatását. A könyvtári munka területei közül a tájékoztatást tartotta a legfontosabbnak, a könyvtár mindig mint szolgáltató intézmény érdekelt. Ezt a szemléletet igyekezett beosztottjaiban, munkatársaiban és tanítványaiban is elültetni. Nagy kedvvel és hozzáértéssel tanított. Amikor 1994-ben főosztályvezetői kinevezése alkalmából az OSZK Híradó riportere az elképzeléseiről faggatta, olyan választ adott, amelyet hitvallásának is tekinthetünk: *„Egyetlen 'elképzelésemben' vagyok biztos: tisztességesen, képességeimnek, adottságaimnak maximumát nyújtva igyekszem dolgozni.”* Így volt.

Rády Ferencet a nemzeti könyvtár saját halottjának tekinti.

* * *

Rády Ferencre emlékezve

Régen meghalt emberekről nagyon nehéz megemlékezni, hiszen nincsenek személyes emlékeink róluk, kortársaik sincsenek közöttünk. A rájuk vonatkozó források pedig olyanok, mint amelyeket gondos kritikai elemzés után használhatunk mondandónk megfogalmazásában: életrajzaik, írásaik, hivatali karrierjük papírjai, a kortársak megemlékezései. Most, hogy Rády Feri már nincsen mellettünk, kézbevettem a rá vonatkozó hasonló forrásokat, és szembesültem azzal, hogy történetírásunk mennyire nehéz helyzetben van, amikor hiteles képet akar adni valakiről. Mert ezek a papírok Feriről szinte semmit sem mondanak el. Szerettei, barátai, kollégái, ismerősei persze élnek, velük azonban nagyon nehéz most, közvetlenül Feri halála után beszélgetni. Maradnak a papírok és a személyes emlékek. Minthogy az előbbiekre nem számíthatok, a személyes emlékekre hagyatkozom Rá emlékezve, és azt mondanám el, nekem miért hiányzik Feri.

Amikor a nemzeti könyvtár közösségének tagja lettem, alig ismertem valakit. Több száz ember közé kerültem, akik közül sokan évtizedek óta együtt dolgoztak már, vezetőik is együtt gondolkodtak velük. Ez utóbbiak közül mindegyik külön-külön határozott egyéniség. Néhány hónap után feltűnt nekem, hogy egyikük a könyvtárat másként ismeri és másként szemléli, mint a többiek. Rády Feri volt. Akkor még nem tudtam volna megfogalmazni, hogyan értem, még inkább, hogyan érzem ezt, de határozottan ez a benyomásom alakult ki róla. Amikor egy-egy könyvtári munkaterület gondjairól, átalakításának szükségességéről, mikéntjéről vitatkoztunk, mindig volt valaki, aki kiválóan ismerte a területet, tudta az ott folyó munka tudományos igazságait, a kialakult munkarend történetét, a hagyományt, de ebből csak elméleti szinten látott messzebbre. Rády Feri pedig tudta a kapcsolódásokat, és pontosan tudta azt is, hogy ha egyik ponton változtatunk, mi fog történni másutt. De ezt nem könyvtártudósként tudta: azt tudta, hogy bármilyen változtatásra az ott dolgozók, meg a másik ponton dolgozók miképpen fognak reagálni. Vagyis ismerte a könyvtári üzemet és a könyvtárosokat. Úgy tűnt fel nekem, mint aki azt mondja: felkészültem a könyvtároságból elméletileg, de a könyvtár nem tudomány, hanem gyakorlat. Intézmény, amelyet intézményszerűen kell irányítani, de nem szabad elfeledni, hogy nem egyszerűen az intézményt, hanem végső soron az abban dolgozó emberek irányítjuk. És ha őket, akkor az elméleti felkészültséghez hasonlóan fontos, hogy ismerjük meg azt is, hogy ők mit gondolnak. És végül is ez volt ő: elméletileg képzetten a könyvtári igazgatás szakembere, aki élete minden percében emberként viselkedett.

De kezdetben nekem, Róla, csak benyomásaim voltak. Kért és kéretlen tanácsadók segítettek abban, hogy végül a benyomásaim alapján helyettes főigazgatónak

neveztük ki. És elkezdődött az a közel nyolc év, amely igazolta benyomásaimat. Nekem voltak határozott elképzeléseim a nemzeti könyvtár átalakításáról, neki voltak határozott ismeretei arról, hogy mit jó megtenni, mit nem, mit lehet és mit nem lehet. Sokszor én tévedtem, néha ő, néha meg mindketten. És évről évre több minden derült ki számomra Feriről. Közös vonzódásunk a mérnöki típusú gondolkodás iránt bizonyára közös műegyetemi, OMIKK-os múltunkból fakadt. Csakhogy én éppen csak belekóstoltam, ő pedig hosszú éveket töltött az ottani könyvtárban, a raktártól a könyvtári igazgatásig bejárva a hivatali pálya grádicsait. Ez a tapasztalat számára mindenképpen azt sugallta, hogy a könyvtár a használóiért van. Lehetnek bármilyen fontos, kiemelt céljai, de végül az a könyvtár, amelyet nem ismerhetnek meg (nincsen feldolgozott állománya), és nem ismernek meg (nincsenek olvasói, használói), az nem könyvtár. Még csak nem is múzeum, hanem csupán lehetőségeiben, és csak elvileg hasznos intézmény. Azt is megtanulta ott, hogy a könyvtár olvasója nem akarja tudni valamennyi könyvtáros valamennyi ismeretét, hanem csak annyit belőle, amennyit a saját maga számára hasznosnak vél, jobb esetben a könyvtárossal együtt vél hasznosnak. És megtanulta a könyvtári igazgatást (az Országgyűlési Könyvtárban ezt a tudását csak elmélyítette), annak jogi hátterét, adminisztratív rendszerét, napi gyakorlatát; és persze azt, hogy a könyvtár irányításában, adminisztrációjában és a különféle posztokon emberek – jó és rossz emberek, meg jó-rossz emberek – dolgoznak. Nem csupán megtanulta, hanem meg is jegyezte ezt. Nem feledte akkor sem, amikor már kiemelt vezető lett belőle.

Kinevezése előtt elolvastam persze az önéletrajzát, de csak az együttes munka alatt tudatosult bennem, mennyit ér az igazgatási tapasztalat. Életem is tapasztalataival, és bizony néha vissza is éltem velük. Akkor, amikor a legunalmasabb munkákat bíztam rá, a szabályzatok alkotásának irányítását. Tudtam persze akkor is, hogy ezek a szabályzatok jelentik a könyvtár működésének alapjait. Az életrajzból kiderült az is, Feri oktat, különböző könyvtáros képzési formákban. De ez is csak akkor vált világossá, amikor az ország különböző településein nagy szeretettel halottam beszélni róla. Tanítványai már nem kezdő könyvtárosok voltak, olyanok, akik értékelték gyakorlatiasságát, azt, hogy az elvi alapokból is csak annyit próbál átadni, amennyit a napi munka feltétlenül megkövetel. És értékelték azt a tulajdonságát, hogy bármilyen titlust tudhatott éppen magáénak, ugyanaz a vidám ember maradt, amilyen az alaptermészete volt.

Jó tulajdonságai közül leginkább talán azt az ironikusságot szerettem, amellyel önmagát és a világot szemlélte. Furesamód – és azt hiszem, természetes emberi módon – keveredett benne a sztoikus szemlélet (azért vagyunk a világon, hogy teljesítsük kötelességeinket), a hedonista életigenléssel. Az embereket sohasem osztotta merev határu kategóriákba. Tudta, olyanok, amilyen ő maga. Jók is, meg bűnösök is; no meg változnak is.

Feri meggyőzhető volt. Ez nagyon jó tulajdonság, azért leginkább, mert nem látszatra volt csak meggyőzhető. Sokat vitatkoztunk, és sok mindenben találtunk közös megoldást. Azonban, ha valamit elhatároztunk, soha sem próbálta szabotálni a feladat végrehajtását. Ha felálltunk az asztaltól, akkor tudhattam, nem rajta múlik, hogy a közösen elhatározott feladatok megoldást találnak, sőt, éppen ő segített a legtöbbit abban, hogy a vezetői figyelem ne lankadjon a feladatok végrehajtásának folyamatában. Ezt annak ellenére tudta, hogy külön tanfolyamot vég-

zett volna el a FEUVE (folyamatba épített utólagos vezetői ellenőrzés) „tudományáról”. Azóta, hogy őt választottam általános helyettesemnek tudtam, neki hátat lehet fordítani. Emellett napi szinten vette át tőlem a legkellemetlenebb feladatokat. Mert ő nem konfliktusokat teremtő, nem konfliktuskerülő vezető volt, hanem a konfliktusokat megoldó. Ilyen a legritkább. És nem csupán azért volt ilyen, mert jó ember volt, hanem mert a velem szembenállót is olyan embernek tartotta – és ezt nem csak eljátszotta! –, amilyen ő maga. Őszinteségét megérezték az emberek, és ezután engedtek érvelni, hagyták magukat meggyőzni.

Jellemző rá, hogy vezetői megbízása legutóbbi meghosszabbítása óta folyamatosan figyelmeztetett: keressük meg az utódját. Én ezt a jó tulajdonságai közé soroltam, és örültem a hozzáállásának. Nem figyeltem eléggé arra, hogy egyre nehezebben viselt betegsége is intette erre. Ő biztosan tudta, hogy mennyire beteg. Megpróbálta eltitkolni, utólag tudom, hogy nem magát akarta becsapni, hanem munkatársait kímélte akkor, amikor játszotta a vidám, humoros embert. Tudom azt is, hogy komolyan szeretett volna dolgozni. Nem egyszerűen menekült a munkába, tudta, hogy feladatai vannak, amelyeket még nem adott át másnak. Főleg a megoldás módjára nem tanított meg bennünket. De azt hiszem, ez az, ami megtaníthatatlan, ez a mód az Övé marad.

Most már mindörökre.

Monok István

A Berzsényi Dániel Könyvtár Évkönyve 4.

Sajnos, a mai, forráshiányos időkben egyre kevesebb könyvtár engedheti meg magának, hogy évről évre rendszeresen megjelenő, a szó klasszikus értelmében vett évkönyvben adjon számot elvégzett munkájáról, számoljon be tevékenységéről, eredményeiről, újdonságairól. Nem kivétel ez alól a magas színvonalú szakmai munkájával hosszú évtizedek óta a megyei könyvtárak „élvonalába” tartozó szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár sem: negyedik évkönyve – a korábbiakhoz hasonlóan – inkább „évtizedkönyvnek” lenne mondható, hiszen az évkönyvek megjelenése (1962, 1970, 1980) között már korábban is mintegy évtized telt el, a mostani, sorban a negyedik megjelenésére pedig újabb két és fél évtizedet kellett várni...

Ez a „várakozás” azonban mindenképpen javára szolgált a tartalmának: valóban kiérlelt, egy-egy hosszabb időszak eseményeit bemutató, könyvtárfejlesztési tendenciáit, szakmai eredményeit átfogó, tudományos-szakmai igénnyel írott tanulmányok kerülhettek a kötetbe, amelyet szerkesztője igyekezett úgy összeállítani, hogy a könyvtár szinte valamennyi funkciójának, tevékenységi területének alapos elemzését nyújtsa, a fejezetcímeknek megfelelően alapvetően négy fő témakörben: a *Szolgáltatások és használói elégedettség*, a *Könyvek a gyűjteményből és a szellemi műhelyből*, az *Elektronikus katalógus* és az *Események múltból és jelenből*. Érdemes fejezetenként haladva nagyobb figyelmet szentelni egy-egy írásnak, mert nem csupán könyvtártörténeti áttekintést kaphat belőlük az olvasó, de tanulsággal szolgálnak a mának, sőt a jövőendő könyvtári szolgáltatásai alakulása, alakítása szempontjából is.

Az első, *Pallósiné Toldi Márta* tollából született tanulmány *A nyilvános könyvtári szolgáltatások és igénybevételük alakulása az ezredfordulón* címet viseli. Először a szerző azokat a tényezőket veszi számba, amelyek a Berzsényi Dániel Könyvtár nyilvános könyvtári szolgáltatásainak, könyvtárhasználati szokásainak átfogó, az elmúlt másfél évtizedre (1990–2005) kiterjedő vizsgálatára készítették. Közéjük sorolja a könyvtári rendszer egészére elementáris hatással bíró informatikai forradalmat, amely egyaránt hatott a számítástechnikai és telekommunikációs eszközöket alkalmazó könyvtárakra, szolgáltatásaikra, valamint az azokat igénybe vevő nagyközönség tájékozódási szokásainak, művelődési és szabadidős tevékenységének alakulására. Ugyancsak nagy hatással voltak a megyében a könyvtári szolgáltatások alakulására az ellátás feltételrendszerében bekövetkezett változások, vagyis a Berzsényi Dániel Könyvtár épületének felújítása és a könyvtár technológiai korszerűsítése. A harmadik tényezőként a makro- és mikrokörnyezetben lezajlott változásokat említi, amelyek alaposan átforgalmazták a kulturális környezetet (a kereskedelmi televíziózás, a szórakoztató elektronika elterjedése, a felsőok-

tatásban történt változások stb.), amelyben a közkönyvtárnak újra és újra meg kellett fogalmaznia a maga szerepét. A szerző először a használói kör, a központi könyvtár olvasóközönsége számának változásait és összetételének alakulását vizsgálja, és sorra veszi azokat az okokat, amelyek a '90-es években a beíratkozási hajlandóságot csökkentették, majd azokat a tényezőket, amelyek azután – élén a felújított épületbe való visszaköltözés könyvtári szolgáltatásokra gyakorolt jótékony hatásával – a regisztrált olvasók számának emelkedéséhez, a személyes könyvtárhasználat indítékainak differenciálódásához vezettek. A számadatokkal bőségesen alátámasztott, grafikonokkal, diagramokkal szemléltetett, körültekintő könyvtár-szociológiai elemzés végső konklúziója: „...*az ezredfordulón nem választhatunk más utat, mint azonos fontossággal kezelni a célszerűen épített saját gyűjteményt, a digitális könyvtári szolgáltatásokat, a helyi értékek felkarolását ismeretterjesztésben és emlékezésben, illetve változatos és választható szabadidős programokban, melyeket a hálózati szolgáltatások nyilvános elérése is természetesen egészít ki*”.

A Vas megyei könyvtári információs rendszer működésének tapasztalatait (a rendszer neve az 1997 óta használt rövidítéssel: VASKIR) foglalja össze – az 1990-es évektől egészen napjainkig – a következő dolgozat szerzőpárosa, *Németh Tiborné és Pallósiné Toldi Márta*. Ismertetik a megye település-földrajzi, demográfiai jellemzőit, képet adnak a gazdaság, idegenforgalom, kultúra, infrastruktúra helyzetéről, alátámasztva azt a koncepciót és a gyakorlat által igazolt tényt, hogy az intézmények, adott esetben a könyvtárak közötti együttműködés, a közös feladatellátás biztosíthatja hosszú távon a megyében élők igényeinek kielégítését. Ezt követően térnek rá a könyvtári ellátás jellemző vonásainak ismertetésére, a korábbi, hagyományos ellátórendszerek, a térségi szolgáltatási rendszer, valamint az új, jelenleg működő ellátási formák (könyvbeszerzési társulások, újdonságkönyvtár, teljes körű szolgáltatás megrendelése, mozgókönyvtári ellátás) működésének és konkrét megoldásainak bemutatására.

Nagy Éva tanulmánya *Használói elégedettség és teljesítménymérés* címmel annak a vizsgálatnak a tanulságait összegzi, amelyet a Berzsenyi Dániel Könyvtár a NKÖM által 2003-ban az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer tagkönyvtárai számára meghirdetett meghívásos pályázatában részt vevő könyvtárként végzett el. A „Könyvtári minőségfejlesztés-könyvtári korszerűsítés” címmel kiírt pályázat a könyvtárhasználói kérdőív kitöltéséből és az MSZ ISO 1160-as szabvány alapján, az illetékes munkabizottság által kidolgozott könyvtári teljesítménymutatók számításából állt össze. A szerző részletesen, egyik kérdéscsoportról a másikra haladva ismerteti a könyvtárhasználók által kitöltött kérdőívek összesítése és értékelése során kialakult helyzetképet. A kérdésekben arról tudakozódtak, mire használta az olvasó a könyvtárat, azaz milyen szolgáltatásokat igényelt; mit keresett, és mennyiben volt ebben sikeres, vagyis az információkeresés hatékonyságát; mennyire volt elégedett a könyvtárral (az épülettel, a berendezéssel, a dokumentumok elhelyezésével, a nyitva tartással, az állománnyal, a személyzettel stb.). Az olvasóknak, könyvtárhasználóknak arra is módjuk volt, hogy magukról további információkat közölve tovább árnyalják a könyvtárhasználókról, könyvtárhasználatáról kialakult képet. A dolgozat utolsó részében a pályázat második for-

dulójának eredményét, a könyvtári teljesítménymutatók összehasonlíthatóságát vizsgálja a szerző, három, azonos adottságokkal rendelkező könyvtár – a kecskeméti Katona József Könyvtár, a szegedi Somogyi Könyvtár és a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár – együttműködésével. A 14 kidolgozásra ajánlott teljesítménymutató közül a szerző (egyébként a vizsgálatokban személyesen részt vevő munkatárs) „A gyűjtemény iránti érdeklődés mutatói” csoportjába tartozó három (a helyben használat intenzitása, a gyűjtemény használata, a kölcsönzési állomány népszerűsége), és „A szolgáltatások hatékonysága mutatói” közül az egyik (a kölcsönzési állomány forgási sebessége) részletes elemzésére és bemutatásra is vállalkozik, és levonja a tanulságot a könyvtárról a teljesítménymutatókban tükröződő összkép néhány elemének javítására.

Németh Tiborné a Vas megye közkönyvtárainak részvétele az új keletű olvasómozgalmakban címmel a „Nagy Könyv évé”-nek (2005), illetve az „Olvasás éve(i)”-nek (2000–2003) könyvtár- és olvasásnépszerűsítő programjairól készített számbavételt. Írásában egyfelől bemutatja ezeket a mozgalmakat, másfelől kronologikus táblázatba szerkesztve áttekinti a megye könyvtáraiban lezajlott sokféle rendezvényt, a helyszín, az időpont, a rendezvénytípus (pl. író-olvasó találkozó, irodalmi beszélgetés), a téma és az előadó megnevezésével.

Az évkönyvben szereplő tanulmányok második „csokra” könyvészeti témájú írásokat tartalmaz. Egy kis könyvtár- és gyűjteménytörténeti bevezető kíséretében *Szabó Márta Az értékőrző könyvtár* cím alatt a Berzsényi Dániel Könyvtár állományában található 1711 előtt kiadott régi könyveket mutatja be. A könyvekről készült bibliográfiai leírások részben a modern könyvek címléírasi szabályzata alapján, részben régi könyvekre vonatkozó nemzetközi szabványos leírás alapján készültek. A bemutatott 67 tétel szinte mindegyikéhez rövid annotáció is tartozik „Kultúrtörténeti megjegyzés” címmel, amelyben a mű szerzőjéről, kiadásáról, a könyv történetéről szóló érdekes és hasznos információk olvashatók.

Bár a könyvtári állomány alakítása során elsősorban is a tartalmi szempontokat kell szem előtt tartani, az állományban meglévő, muzeális értékű kiadványok, valamint a könyvészeti szempontból különlegesnek számító darabok (unikumok, könyvritkaságok, dedikált példányok, eleve kevés példányban készült, művészi munkák, betiltott kiadványok kis számban fennmaradt példányai, első kiadások) mindenkor emelik egy gyűjtemény értékét. A köznyelvben ugyan szinonimaként használatosak, de a szakirodalom különbséget tesz eredeti kiadás (editio originalis) és első kiadás (editio princeps) között. Az eredeti kiadások alapjául a kézirat szolgált, de a sajtó alá rendezést nem a szerző végezte, ezért hiányoznak a nyomtatás során született, és a szerzőtől származó javítások; az első kiadás ellenben a műnek a szerző életében, az ő személyes ellenőrzésével készült edíciója. *Székelyné Török Tünde A könyv kálváriája* címmel magyar írók munkáinak a Berzsényi Dániel Könyvtárban megtalálható első kiadásairól írt érdekes dolgozatot, amelyben többek között Szentkuthy Miklós *Prae*, Kassák Lajos *Egy ember élete*, Konrád György *A látogató*, Weöres Sándor *Tűzkút* című műveinek első kiadásairól, kiadástörténetéről tudhat meg érdekes részleteket az évkönyv olvasója. A tanulmányhoz a könyvtár állományában meglévő magyar irodalmi művek első kiadá-

saiból állított össze válogatott műjegyzéket – csaknem félszáz tételes felsorolást – a szerző.

Ugyancsak jelentős értéket képviselnek a Berzsényi Dániel Könyvtár gyűjteményében őrzött dedikált dokumentumok. *Janics Edina* ezekről a kiadványokról, a dedikáció funkciójáról, jelentőségéről ír a *Papírba ivódott emlékezet* című írásában, arról, milyen sokféle információ kiolvasható a könyvekben található aláírásokból, ajánlásokból, tulajdonosi bejegyzésekből. A könyvtár állományában meglévő, dedikált kiadványok válogatott jegyzéke pedig nemcsak a Berzsényi Dániel Könyvtár gyűjteményének értékéről, de kapcsolatrendszeréről is árulkodik.

Köbölkuti Katalin A Berzsényi Dániel Könyvtár kiadványai címmel az intézmény kiadói tevékenységéről ad számot, mintegy folytatásaként a korábban, 1992-ben, a Vasi Szemlében megjelent összefoglalásának, a ott bevált csoportosítást követve ugyanis jól nyomon követhető a könyvtár kiadói gyakorlatának folyamata. Az írás a kiadványokat több nagy csoportba sorolja: Szolgáltatást nyújtó, illetve szolgáltatásokat bemutató kiadványok, Bibliográfiák, repertóriumok (ide tartozik pl. az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyhez évente közzétett füzetsorozat, vagy a *Vasi életrajzi bibliográfiák* sorozat), ezen belül az *Életpályákat* bemutató tanulmánykötetek, konferencia kiadványok, Kutatási segédletek, nem lezárt életművek számbavétele, Periodikusan megjelenő kiadványok (pl. A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője), Módszertani kiadványok és Aprónyomtatványok fémjelzik a könyvtár kiadói tevékenységét. Ennek listába foglalt áttekintése a korábbi számbavételekre tekintettel az 1992 és 2006 között megjelent kiadványokat regisztrálja, bibliográfiai adataikkal.

Újabb egységet képvisel az évkönyvben a könyvtár gépesítésével kapcsolatban írott dolgozat, amelyben az OLIB integrált könyvtári rendszernek a Berzsényi Dániel Könyvtárban történt bevezetése óta, főként pedig a jelenlegi verzió (7.1) alkalmazása során szerzett tapasztalatok összefoglalására vállalkozott a szerzőpár, *Janics Edina* és *Székelyné Török Tünde*. Az integrált rendszer működése iránt érdeklődők számára igazán hasznos, a szakmai részletekben is alaposan elmélyedő munka, amely történeti folyamatba ágyazva, a hagyományos feltáró eszközöktől, illetve a gépesítés érdekében megtett kisebb lépésektől jut el a könyvtári munkafolyamatok jelenlegi, átfogó gépesítéséhez. Az 1996-ban vásárolt OLIB integrált könyvtári és információs rendszer a könyvtári munkafolyamatok mindegyikét – kölcsönzés, állománygyarapítás, katalogizálás, pénzügyi alapok, időszaki kiadványok, adatsere, statisztika, WebView OPAC – kezeli. Az integrált könyvtári rendszer lelkének tartott katalogizáló modul működését, a bibliográfiai rekordok importálásának kérdéseit, a felhasználói interfész nyújtotta lehetőségeket külön is vizsgálják a szerzők. A pozitívumok hangsúlyozása mellett az OLIB 7.1-es változatának korrigálásra, átalakításra szoruló pontjait emelik ki elsősorban, a monografikus és többkötetes könyvek beviteli űrlapja alapján, majd az elektronikus katalógus távoli hozzáférési lehetőségét biztosító OPAC (On-line Public Access Catalogue) modul működését, az OLIB felhasználói felületét vizsgálják, különös tekintettel annak korlátaira. Összegzésükben leírják, hogy bár a könyvtár OPAC-ja egyszerű és jól áttekinthető, a sűgők kiegészítésre szorulnak, és néhány, ma már

nem éppen újdonság számba menő keresési lehetőség is hiányzik a felületről, amelyek egyébként más OLIB rendszert használó könyvtárak felhasználói felületén már elérhetők. A problémák egy részének megoldását az új verzió bevezetésétől várják, valamint attól, hogy a fejlesztők és a könyvtári szakemberek közötti konzultáció, információcsere végső soron a hibák javításához vezet.

Az évkönyv utolsó blokkjában a *Gerő Gyula* összeállította (jelenleg kéziratban, valamint nyilvánosan nem hozzáférhető adatbázisban nyilvántartott) *Magyar könyvtártörténeti kronológiából* kigyűjtött események, adatok sorakoznak időrendben (*Vas megye könyvtárai – könyvtáriügye a Magyar könyvtártörténeti kronológiában 1470–2006*). A könyvtáros legrégbbi megnevezésnek előfordulásától, 1470-től a 2006. december 31-éig jut el a kronológia, amely megőrzi az utókor számára a legfontosabb történéseket és a beszédes módon „vall” a megye könyvtáriügyének alakulásáról, a könyvtárak tevékenységéről.

A kronológia kivételével a kötetben közölt tanulmányok mindegyikéhez irodalomjegyzék is tartozik, a kötet végén pedig magyar és angol nyelvű rezümé foglalja össze röviden az írások tartalmát. Az igényes tartalmú és szerkesztésű, kellemes küllemű kiadványban a könyvtárosok széles köre talál olvasnivalót: könyvtárpolitikával foglalkozók éppen úgy, mint az olvasószolgálatosok, a fel dolgozók vagy a gyarapítók; informatikusok legalább annyira, mint a könyvritkaságok, könyvészeti érdekességek iránt érdeklődők, vagy a kiadványt könyvtártörténeti érdeklődésből lapozgatók. Nemcsak a Vas megye könyvtáriügyéről szóló szakmai publikációk száma gyarapodott újabb értékes kiadvánnyal, de hazai könyvtári szakirodalom egésze is gazdagodott általa.

(A Berzsényi Dániel Könyvtár Évkönyve 4. Szerk. Pallósiné Toldi Márta. Szombathely, 2007. Berzsényi Dániel Könyvtár, 211 p.)

Hölgyesi Györgyi

AUF WIEDERSEHEN, KORNÉL!

Vajda Kornél köszöntése,

abból az alkalomból, hogy nyugdíjba vonul, és megválik a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőségétől. Ennek alapján a cím lehetne akár „Búcsú” vagy „Elköszönés” Vajda Kornéltól, de nagyon remélem, a hivatalos munkaviszony megszűnése nem jelenti azt, hogy a jövőben nem találkozhatunk írásaival a lap hasábjain.

„Szakmai önéletrajz

Név: Vajda Kornél

Beosztás: A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztője, a helyismereti munka referense.

Önéletrajz: 1946-ban születtem, az ELTE könyvtár–magyar szakán végeztem 1971-ben, az OSZK-ban, a KMK-ban, a Könyvtáros szerkesztőségében dolgoztam, jelenleg lásd fenn!

Fontosabb publikációk: cikkek, interjúk, recenziók elsősorban a könyvtáros szakajtóban.”

E lakonikus rövidegű önéletrajznak, ami a Könyvtári Intézet honlapján olvasható, csak az ugyancsak itt közölt fénykép látszik ellentmondani, amelyről egy vidám, hamiskás–gunyoros–bölcös Vajda Kornél mosolyog ránk, sejtetve, hogy ennél azért több történt vele az elmúlt hatvanegy, illetve harminchat évben. Próbáljunk ennek legalább töredékesen utánanézni!

A KMK-ban az Új Könyvek Szerkesztőségében dolgozott, ahová nem mindennapi ajánlással került: „Eddig talán leghasznosabb ötletem - amit a szék karfáját csapkodó Bereczkynek adok -, hogy ajánljuk föl egyik kevésbé használható munkatársunkat Sebestyén Géza igazgatóhelyettesnek, s kérjük helyette kollégának Vajda Kornélt” – jegyzi be 1972. X. 25-én naplójába Fodor András.nem akárkivel esik meg akármilyen történet” – írja Thomas Mann a Varázshegy első mondatában. Fodor András is és Bereczky László is felismerték, hogy nem mindennapi ember ifjú kollégájuk. (Bereczky egyszer nekem jegyezte meg róla: „Majdnem azt mondom, hogy zseni.”) Vajda Kornél találkozása Fodor Andrással és Bereczky Lászlóval, meg persze, saját képességei – fogalmazzunk most visszafogottan – alapvetően meghatározták pályafutását. Fodor révén egy olyan szellemi közegbe került és mozgott otthonosan, mint Fülep Lajos köre és a korabeli–jelenkori irodalmi élet: Vekerdi László, Lator László, Kormos István, Beney Zsuzsa, Kiss Gy. Csaba, Domokos Mátyás, Csoóri Sándor, Fülöp Géza, Csanak Dóra – csak néhány kiragadott név, hogy a külföldieket – Sulyok Vincze, Kányádi Sándor – ne is említsük. Az ebből adódó rengeteg élmény egyik hozadéka, hogy ahogy Ms. Marple St. Mary Meadből vagy Švejk Ceské Budojevicéből mindig fel tud hozni valamit, az épp aktuálishoz hasonló esetet, úgy Vajda Kornélnak is szinte mindig van valami felidézhető története, mondása, ami a szóban forgó témához kapcsolható. Bereczky László pedig megváltván az Új Könyvektől, vitte

magával Vajda Kornélt is a Könyvtárhoz, s csinált belőle szerkesztőt, és együtt kezdték a 3K-t is.

A közvélemény egy része szerint még ma is azért jó könyvtárosnak lenni, mert sokat lehet olvasni. A könyvtárosok tudják, mennyire nincs ez így. Vajda Kornél példája azonban a közvélekedést erősíti: ő valóban nagyon sokat olvasó könyvtáros. Persze nemcsak munkaidejében tette-teszi ezt: ott is kellett, hivatalból, az Új Könyveknél, de arra mindannyian emlékszünk, hogy a legjobb könyvek sem tetszettek annak idején, amikor kötelező olvasmányként kellett elolvasni. Nem, ő szinte minden szabad idejét olvasással töltötte, tölti. Nem néz tévét, nincs is neki, olvas helyette. Így lett – nyugodtan mondhatjuk – autodidakta filozófus. Akik csak a 3K-ban megjelent írásaira gondolnak, láthatják: ha módja van valamilyen kérdést szélesebb, filozófiai összefüggéseiben is tárgyalni, soha nem mulasztja el.

Vajda Kornél azonban nemcsak olvasó, hanem írástudó könyvtáros is. Láttuk: az „önéletrajz” nagyon szerényen fogalmaz. Ha megnézzük az OSZK katalógusát, tizenkilenc olyan tételt találunk, ahol szerzőként, társszerzőként, szerkesztőként, fordítóként szerepel. A MANCI-ban 205 rekordot találunk a neve mellett. A 3K olvasói pedig szinte minden számban találkoznak általa jegyzett írással. Ha azonban nem csak a könyvtári szaksajtót nézzük, láthatjuk, hogy irodalmi, kritikai, filozófiai írások is gazdagítják életművét – hadd említsek csak egy kiragadott példát: *Illyés Gyula – kultúránk új évezredében* című tanulmányával I. díjat nyert a Magyar Művelődési Társaság 2002-es Illyés Gyula pályázatán. Vajda Kornél nem volt gyakorló könyvtáros. Felkészültségének köszönhetően azonban szakmánk minden területéről pontos szakszerűséggel ír, legyen szó könyvtárpolitikáról, helyismereti témáról vagy épp állományapasztásról. „*Bizonyos műveltség, a felmerült kérdések tágabb összefüggéseinek ismerete – azt hiszem – kötelező egy ilyen munka megírásakor*” – írja egy helyütt egy, a szűkebb szakmánkon kívül eső téma kapcsán, de láthatjuk, hogy ezeket az elveket a mi szakmánkban is alkalmazta, és itt nemcsak a már említett filozófiai távlatokra gondolok, hanem a könyvtáros szakterületet érintő írásaira is – persze épp a filozófiai szemléletmódból következik az összefüggések figyelembevételének az igénye. Külön említést érdemelnek interjúi és a „perszonália” fogalmkörébe tartozó írásai. Szembetűnő, hogy ezek szinte mindegyikében a középpontban álló személy rendkívül – esetenként túlzásnak érzett – dicséretét olvashatjuk. Mi lehet e mögött? Az illető személy őszinte tisztelete?, vagy épp az ellenkezője?: nyugodtan dicsérhetlek, magamat többre tartom; emberismeret?: a jót (túlzott jót) is az emberek könnyen elhiszik magukról?; egy kis ugrasztási szándék, netán gonoszkodás? Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy mindenből egy kicsi, de leginkább játékoság – és ha az illető partner hozzá –, játékos-bölcs összekacsintás. Egy dolog biztos nincs mögötte: rosszindulat. Úgy tűnik, ez a tulajdonság teljesen hiányzik Vajda Kornéltól. És ha már itt tartunk, ejtsünk szót Vajda Kornélról, az emberről!

Fentebb azt írtam, hogy Fodorral és Bereczkyvel történt találkozása mellett kivételes képességei határozták meg pályafutását. Itt most hozzá kell tenni még valamit, a habitusát. Ha ambiciózusabb, célratörőbb, karrierista alkat lenne, bizonyára olyan pályát futhatott volna be, ami rangban, ismertségben, esetleg anyagiakban többet hozott volna – például kritikusi, irodalomtudományi téren. De azt hiszem, egyszerűen nem volt kedve hozzá, egy bölcsőbb életutat választott, ha

önző módon nézzük a dolgot, szakmánk szerencséjére. Vajda Kornél egy valamit nem tud: adminisztrálni; sem magát, sem az ügyeket, iratokat. Hadd említsek mindkettőre egy-egy példát, épp a 3K története kapcsán. A Könyvtáros c. lap, amelyet Bereczky Lászlóval együtt szerkesztett Vajda Kornél, eladósodott, anyagi csődbe ment. Nem volt pénz az adósság kifizetésére, megszűnt a lap. A szakma sajnálta, a minisztérium is. A Könyvtári Osztály akkori vezetője, Sóron László kezdeményezésére, az OSZK, OPKM, MKE és KSZ (akkor még Könyvtári Kamara) támogatásával egy új lap indult, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros (3K), két szerkesztővel és egy műszaki szerkesztő-adminisztrátor munkatárssal. A pénz természetesen akkor is kevés volt, a lap nem bírta el három munkatársat csak egyet. Ki legyen az az egy? Nyilván nem az adminisztratív munkatárs, de Vajda vagy Bereczky? Bereczky László akkor már nyugdíjasként dolgozott a lapnál, kézenfekvő volt, hogy akkor Vajda Kornél maradjon, neki ez volt az egyetlen megélhetési lehetősége. Bereczky László megbántva érezte magát (utóbb – valamelyest – kiengesztelődött), Vajda Kornél egyetlen szót sem szólt a maga érdekében, sőt azt gondolta, talán inkább Bereczky László maradjon. (Az egyik példa). De hát ő maradt, és az ő feladata lett (volna) a szerkesztési munka mellett a lap előfizetőinek nyilvántartása, amelynek alapján tudta volna postázni a nyomda a megjelenő számokat. A korrekt nyilvántartás soha nem készült el, jöttek a reklamációk, később a dühös lemondások stb. Kornél minden egyes szerkesztőbizottsági ülésen szentül megígérte – és szerintem hitte is –, hogy a következő alkalomra minden rendben lesz. Sosem lett, mígnem Győri Erzsébet figyelmeztetett, hogy ne reménykedjünk, ne próbálkozzunk: Vajda Kornél kitűnő szerkesztő, de adminisztrációra alkatilag képtelen.

Ezzel szemben, ha úgy tetszik, életművész. Függetlenül tudja magát a gyasztói társadalom betegségeitől, képes az életet – még a magáét is – kívülről szemlélni. Azt csinál, amit szeret – úgy tűnik, lapunkat is szeretne –, de azt magas színvonalon. Ez a bölcs, tudatos, igényes szemléletmód sajátja, kezdetektől fogva.

Befejezésül hadd idézzek még egy részletet Fodor András naplójából. (1975. I. 2. és 6.): „*Ilia Mihály december 31-én lemondott a szerkesztésről* (a Tiszatáj c. lapról van szó – P. G.) ...*Megértem Iliát, s magamat nem sajnálom, csak Vajda Kornélt, kinek I.M. épp most ajánlotta fórumul a folyóiratot. ...Délre érek a Múzeum utcába. Vajda Kornél szombat óta tudja már, mi történt Szegeden. Humorral fogja föl balszerencséjét: ahová ő beteszi a lábát, ott mindig tönkremegy az esély, szegény Ilia.*”

Kedves Kornél! A 3K-ba is betetted a lábad, még se ment tönkre az esély. Sőt. Neked köszönhetően jó lap lett belőle. Ne feledkezz meg róla! Isten éltesen sokáig! Olvass minél több kedvedre való könyvet! És írd is, a 3K számára is. Ne feledd, az első K a könyv, várjuk a könyvekről szóló írásaidat.

Poprády Géza

Vajda Kornél nyugdíjba megy?!

Magam sem hiszem, hogy így múlik az idő! Hiszen most volt, amikor az apródfrizurás, mindig vidám és a hölgyeknek válogatott eleganciával szépeket mondó Vajda Kornél a Múzeum utca kicsi és sötét tantermében előadást tartott a helyismeret könyvtári rejtelmeiről. Mondandóját bőven megtűzdelte francia és német idézetekkel, szórakoztató példákkal. Nem hiszem, hogy van az országnak olyan városa, nagyobb települése, ahol nem fordult meg könyvtárat vizitálni, kollégákkal szakmáról beszélgetni, no és igen, hosszú hideg söröket szüresölgetni a vonat indulása előtt.

Sok mindent tett szakmai pályafutása alatt, de leginkább szerkesztett. Ez – mint tudjuk – sajátos életforma. Azt gondolná az ember, hogy „tengernyi idő van még” a lapzártáig, ám máris itt van a nyomdai leadás, a szorongató érzés, a hajt az idő tudata. A 3K (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros) becenevét is tőle kapta, szerette és féltette. Voltak egyedül töltött évei a lapnál, amikor nem volt szerkesztőtársa; ezt nehezen viselte. Ezért is gondolta még jóval nyugdíjba menetele előtt, hogy utódját meg kell keresni, néhány évig együtt kell dolgozni, meg kell teremteni az igazi szerkesztőségi légkört. Ez sokak segítségével és egyetértésével sikerült is Kornél-nak. Most úgy érzi, miután jó kezekben van a folytatás, jöhetnek az olyannyira vágyott nyugalmas esztendőik. Van idő antikváriumban böngészgetni a gót betűs filozófiai műveket, elolvasni minden modern magyar szerzőt, el-eljárni az Egyetemi Könyvtárba, és bosszankodni, úgy, mint eddig, ha nincs meg a már három éve megjelent alapvető bölcséleti munka.

Sokan vagyunk, akik nem hisszük el, hogy Kornél nyugdíjba megy, és bizonyosan többen, akik kívánunk Neki minden jót: jó egészséget, rubintos vörös borokat, hideg söröket, sok jó könyvet, derűs órákat és éveket családjá körében, s azt is, hogy ne feledje kollégáit. Személy szerint én azt is szeretném, ha azokat az opusokat is megírná, amire áldott képessége van, de nem engedte a szerkesztőt mindig láncon tartó idő.

Győri Erzsébet

Jeles szerkesztő volt, nagy olvasó marad

Aki valaha ismerte, ismeri Vajda Kornélt, aki egyszer is találkozott a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőjével, aligha hiszi el, nem is lesz képes fölfogni, hogy Kornél immár nyugdíjas. Nekem, mint a felelős szerkesztői székbe kinevezett utódjának, ebből az alkalomból mégis valami nagyon emberközeli, netalán megható, esetleg humoros búcsúztatót kellene írnom. Szólnom kéne arról, hogy négy éven át ültünk egymással szemközt a szerkesztőségi szobában; vallanom illene arról, mi mindent lestem el a rutinos szerkesztőtől; el kéne mesélnem néhány jellemző és lehetőleg humoros anekdotát, amely megesett velünk a lapcsinálás hétköznapijában; méltatnom kéne a nyugdíjba vonuló emberi tulajdonságait és szakmai képességeit; el kéne beszélnem, hogy az 1995. évi 2. számtól kezdve jószerével egyedül, de legalább is meghatározó módon „vitte a lapot”, amely – minden viszontagság mellett és ellenére – a mai napig fönmaradt, és megmaradt a könyvtáros szakma országos orgánumának. Ám ez fölöttébb nehéz feladat volna, és szerintem Kornél se ragaszkodik az efféle szokványos búcsúvételhez.

A mostani lapszámtól kezdve nem szerepel az impresszumban Vajda Kornél neve. Az a név, amelyet oly jól ismernek a magyar könyvtárügyben Nyíregyházától Zalaegerszegig, Salgótarjától Szegedig. Könyvtárosok között, ha fölmerült a neve, az arcok földerülnek. Hiszen Kornélt mindenki ismeri, mindenki szereti, és mindenkinek van legalább egy jó története róla. Ha Balassagyarmaton jártam, ott éppen úgy tudtak róla, ahogy Beregszászon vagy Sepsiszentgyörgyön is – ahol éppen szóba került a 3K. Magyarán: Kornél közismert a Kárpát-medence könyvtáros világában. Ismert hódolatteli kézcsókjairól, ismert elképesztő találékonyságra valló bókjairól, ismert „kornéliádákkal” tűzdelt stílusáról, ismert félelmetes tájékozottságáról, és ismert arról, hogy mindenkit ismer... Nyugodtan mondhatom: Kornél egyedüli jelenség a szakmában, a könyvtárosok társalmában. Éppen ezért a szakma ezután kicsit másabb, szegényebb, szürkébb, mattabb lesz nélküle.

Pedig egyáltalán nem törte magát, hogy mindig, mindenütt jelen legyen. Hogy mennyire nem szándékozott folyton jelen lenni, mindig a hangját hallatni, az is bizonyítja, hogy sosem volt telefonja, se vezetékes, se mobil készülék. Ha nem jött be a szerkesztőségbe, gyakorlatilag elérhetetlen volt. (Közbevetőleg megjegyzendő: amikor ismét fölbukkant, éppen úgy tudott mindent, pontosan úgy „képben volt”, mintha folyton benn lett volna.) Ha nagyon nagy szükségünk volt rá – és ez sokszor előfordult –, akkor komoly eséllyel megtalálhattuk őt a Veres Pálné utca egyik borozójában, éppen félúton az Egyetemi és az Országos Idegennyelvű Könyvtár között. Ott ült a törzsasztalánál három deci – ő így mondta – „piros bor” mellett, és olvasott. Kornél mindig olvasott, és főleg olyan könyveket, amelyeket rajta kívül e hazában ha tucatnyian olvastak, olvasnak, olyan szerzőket,

akiket csak a filozófiában vagy a teológiában fölöttébb jártas szakférfiak ismernek. Lehetőleg gót betűvel nyomott, vaskos német nyelvű filozófiai értekezéseket vagy sokkötetes regényeket olvas. (Mellesleg a kisujjában van a külföldi és hazai könyvtári szakirodalom...) Kornél sokszor volt lelkes, de igazán lelkesnek akkor láttam, ha kedves bölcseletről beszélhetett, ha verset vagy prózát idézhetett, ha „passzent anekdotot” mesélhetett a művelődéstörténet valami távoli korszakából. Mert Kornél hihetetlenül olvasott és művelt ember, már-már XIX. századian művelt, aki eredeti nyelven idéz francia bölcseleket, német teológia professzorokat, amiként, mondjuk, kortárs írókról is tud intimításokat. Hogy azért mégse maradjak adós legalább egy mosolyogtató anekdotával, elmesélek egy jellemző esetet. Egy alkalommal az OSZK épületében két emelet között elakadtunk a teherlifttel. Én dühödten nyomkodtam a gombokat, Kornél pedig derűs mosollyal legalább három világirodalmi alkotást idézett, ahol valamelyik szereplő a liftbe szorult. Amíg én a technikával küszködtem, ő tárgytörténetből világirodalmi szemináriumot tartott...

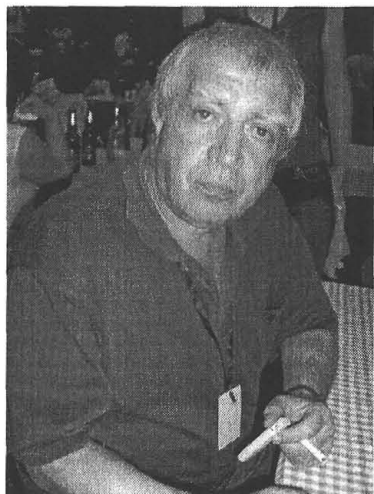
Kornélnak, gondolom, ezután sem lesz telefonszáma. Ám, fölteszem, ezután is megtalálható lesz az Egyetemi és az Országos Idegennyelvű Könyvtár között félúton fekvő „intézményben”, ahogy ül a pohár „piros bor” mellett, valami vaskos könyv fölé hajolva. Ha szükség lesz rá, tudom, ott meg fogom találni.

Kedves Kornél, mit is kívánhat neked szerkesztő utódod? Jó olvasást! Még soká, nagyon soká üldögélj a törzsasztalodnál olvasmányodba bújva. (Legföljebb néha megzavarlak, és eléd csúsztatom a 3K friss számát.)

Kornél jeles szerkesztő volt. De igazából mindig NAGY OLVASÓ MARAD.

Mezey László Miklós

Búcsú a 3K-tól

Végtelenül egyszerű és fölötte természetes dologról van szó. E sorok szerzője, Vajda Kornél betöltvén az ehhez szükséges életkort és el-
érvén, sőt túlhaladván a megkövetelt munkanapok számát, nyugdíjba vonul, ennek következtében pedig neve kikerül a 3K impresszumából. Tulajdonképpen e tény bejelentése is bőségesen elég lenne, kivált ha meggondoljuk, hogy VK számos alkalommal adta írásba, még többször szólt róla élőben, hogy egy lap soha ne önmagával foglalkozzék, ne legyen semmiképp öntükröző (ezt a funkciót hagyja meg a posztmodern szövegeknek), hanem csak és kizárólag legsajátabb tárgyát, a szakma kérdéseit pertraktálja. Ez a búcsú tehát – nyilvánvaló – következtelenség. Ám szerzőjének vannak mentségei.

Mindenekelőtt az, hogy legalább így a végén megköszönje mindazt, amit a 3K-t szerkesztvén, másfél évtizeden keresztül kapott. A búcsú ilyenképp nagyon hasonló műfaj az angolszász könyvek előszó előtti részéhez, ahol is – mivel ezt a műfajt immáron a hazai szerzők többsége is átvette, közismert módon – azok felsorolása található, akik ezért vagy azért, ebben vagy abban a szerző segítségére voltak a könyv megalkotásában, kezdve a szöveget még kéziratban elolvasóktól és javaslattevőktől, folytatva a legkülönbözőbb támogatásokat nyújtókkal (intézményekkel, alapítványokkal stb.), már csaknem a végén a gépirónókról emlékezve meg, hogy végül a feleségek és férjek, kedves rokonok és gyermekek következzenek. Mindez lehetőleg sok-sok oldalon, nehogy valaki kimaradjon. Nos, a most búcsúzóinak is igen sok oldalra lenne szüksége, hogy mindenkinek köszönetet mondhasson. Nem teszi ezt. Nem köszöni meg Poprády Gézának, hogy a Könyvtáros megszűnése után lehetővé tette a 3K megindulását, nem mond köszönetet az őt mindenkor – érdemein jócskán felül megbecsülő és támogató főnökeinek, Győri Erzsébettől Bartos Éváig és Hölgyesi Györgyiig, nem fog szólni azokról a nála egészen bizonyosan sokkal tehetségesebb szerkesztőkről (Gerő Gyulától Sz. Nagy Lajosig), akikről nemcsak rengeteget tanult, de akiket igazándiból kopírozott, noha a végeredmény így is sokkal szerényebbre sikeredett, mintha e nagyok álltak volna az ő helyén. És sorolhatnám még, kinek tartoznék köszönettel ám én csak egyvalakinek szeretném igazán, szívből kifejezni nem múló hálámat. Ez az egyvalaki kollektív személyiség: a magyar könyvtárosok kicsiny konfraternitása. Mint tudott, a mi szakmánk, jóllehet egyetemen oktatják, a valóságban eminenter gyakorlati jellegű. Csak a „terepen”, csak élőben, csak a könyvtári műhelyekben elsajátítható. És ha – úgy-ahogy – ott-hon érezhettem magam ebben a szakmában, annyira, hogy lapjának szerkesztésére

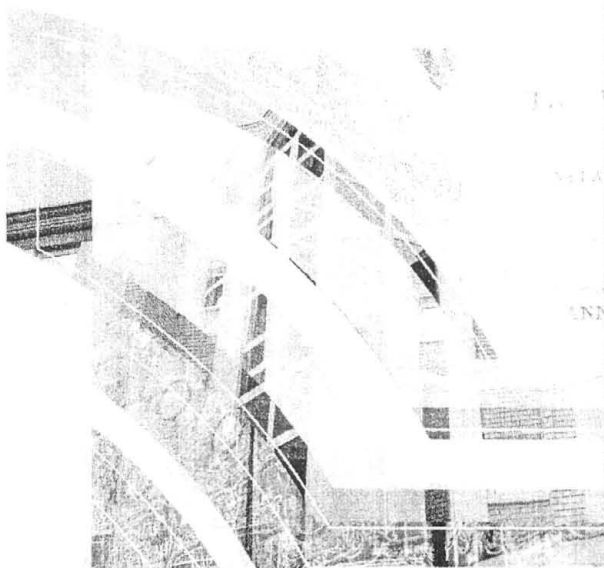
is vállalkozni merészeltem, ezt legeslegelső sorban annak köszönhetem, hogy ez a konfraternitás bevett tagjai közé, hogy szóba állt velem, hogy írásban és élőszóban okított, végtelenül türelmesen terelgetett, írt a 3K-ba és olvasta azt, előfizetett rá és elviselte akkor is, amikor – a szerkesztő hibájából – nem állt éppen helyzete mindenképp megkívánható magaslatán. Egy életre, egy remélhetőleg hosszú nyugdíjas életre elegendőt kaptam, és ezt nem tudom meg nem köszönni. Kérem, fogadják el hálámat!

Immáron extra muros lévén, talán megengedhetek magamnak még két röpké megjegyzést. Az egyik a lapot ezentúl első helyen jegyző Mezey László Miklóssal kapcsolatos. Természetesen nem kívánám a helyt bemutatni. Hogy féltucatnyi könyve jelent meg már, hogy nemcsak a könyvtárosok körében szerzett hírt-nevet magának, úgyis tudott. Ám hogy milyen remek szerkesztő, mindenki észrevehette, aki a 3K utolsó évfolyamait figyelmesen forgatta. Hogy lapunk javult, ezt számos visszajelzésből tudjuk. Nos, a javulás, ez az emelkedés – természetesen – az ő érdeme. Együtt szerkesztettünk, de az innovatív elme, ráadásul az innovációkat végtelen szorgalommal és következetességgel, az enyémnél nagyságrendekkel nagyobb felelősségérzéssel és precizitással végrehajtó szerkesztő ő volt. Nem kérem, hogy támogassák úgy, mint engem támogattak. Bizonyos vagyok benne, hogy ezt teszik.

A másik megjegyzés egy másik kollégámra vonatkozik. Az ő neve olvasható minden lapszám kolofonjában. Műszaki szerkesztőnkéről, Korpás Istvánról van szó. Alig valaki tudhatja, hogy ő, immáron sok-sok éve, nemcsak a munkaköri leírásából következő műszaki szerkesztési munkákat végzi, de – nem túlzás a szó – egyenrangú, sokszor vezető tagja a szerkesztőségnek, aki nemcsak a minden gondosság ellenére is szükségszerűen adódó hibák tucatjait szűri ki egy-egy lapszámból, de akinek ötleteire (nem tipográfiai ötleteire) mindenkor a legnagyobb figyelemmel kell lennie minden „igazi” szerkesztőnek.

Túl nagy pretenzió lenne, nem minden komikum nélkül, ha azt mondanám, jó kezekben hagyom, hagyhatom a szívemnek legkedvesebb lapot, a 3K-t. Nem jó kezekről, sokkal jobbakról van és lesz szó – remélem, igen-igen sokáig.

Vajda Kornél

A Berzsenyi Dániel Könyvtár

Évkönyve

4.

3K
3K 3K 3K
3K 3K